

פרשת נשא - פרק ל"ד

שער הגלגולים

מנשה מלך ישראל בא בגלגול
לתקן את זה, שהעמיד צלם בהיכל.

ר' משה מקפיד לאכול בסעודת מלוה מלכה
אוכל מבושל ולשם כך משחית צלב

ר' משה המוזג - כך כנו את ר' משה היהודי הישר והתמים, לר' משה היה בית מרזח בכפר אחד על פרשת דרכים. האיש משה צדיק היה בכל דרכיו. מקפיד על קיום מצוה קלה כבחמורה בגיל וברעדה, ומחפש כל ימיו מצוות, שבני אדם אינם מיחסים להם חשיבות. בין המצוות עליהן הקפיד במיוחד היתה מצות סעודת מלוה מלכה. לסעודה זו לא הסתפק בתבשילים שנשארו משבת, אלא הקפיד בכל מוצאי שבת לבשל מאכלים מיוחדים לשם הדור מצוה זו.

במוצאי שבת אחת נגש ר' משה להכנת תבשילי סעודת מלוה מלכה והנה השתומם לראות, כי שכח להכין עצים להסקת התנור. ליל חורף קר וסוער היה הלילה ההוא, האדמה היתה מכוסה בשלג, ואי אפשר היה לצאת ולחטוב עצים, ובלעדיהם אי אפשר היה לבשל את המאכלים אשר הכין עוד ביום שישי לכבוד סעודת מלוה מלכה. בלב דואג ומצר הסתכל ר' משה מבעד לחלון שאדי כפור כסוהו כמעט כליל ובפיו תפילה לבורא עולם, שימציא לו עצים להסקה. לפתע הבחין בצלב עץ ניצב על פרשת הדרכים ליד ביתו. בלא היסוס קם ויצא וגרזן בידו. הסתכל כה וכה, וכשלא ראה איש

בקרבתו נגש אל הצלב כרת אותו ממקומו והביאו אל דיר העצים שבחצרו. שם בקע את העצים והסיק בהם את התנור. מכיון שלא היה זקוק לכל העצים, השאיר חלק מהם בתוך הדיר.

בלב שמח אכל מן התבשילים, שר זמירות, ברך את ה' כמנהגו בכל שבוע ולא חש כלל בצרה הגדולה אשר הביא על עצמו.

הגויים מחפשים את הצלב שלהם ומוציאים שאריות בבית ר' משה

בבוקר הבחינו הגויים בצלב שנשחת וחמתם בערה בהם עד מאוד. מכיון שר' משה גר סמוך לו, הלכו אליו ושאלוהו היכן הצלב. "וכי שומר הצלב שלכם אנוכי?" ענה ר' משה וחרדה מתגנבת לקולו. מכיון שהכירוהו כיהודי ישר, הניחוהו הערלים ויצאו לבקש את האיש, שהעז לעשות את המעשה הנפשע בעיניהם. כל היום סבבו בין בתי הכפר, הציצו לכל מקום, בדקו וחקרו ולא מצאו דבר. לפנות ערב שבו לביתו של ר' משה והתחילו לחפש אצלו. לא עבר זמן רב ושיירי הצלב התגלו בתוך דיר העצים. בראותם את אשר עשה היהודי עלתה בהם חמתם עד להשחית, באכזריות נוראה התנפלו עליו ועל בני ביתו, הכוס במכות נמרצות, הרסו את כל אשר בביתו ולבסוף אסרו את ר' משה באזיקים והביאוהו לפני הבישוף לדון את דינו.

מוציאים את ר' משה להורג

הערלים העידו לפני הבישוף, שהיה שונא ישראל מובהק, על המציאה אשר מצאו בביתו של ר' משה ועל מסקנתם כי הוא ולא אחר השחית את הצלב. ר' משה עמד כל אותה עת בחיל ורעדה ולא הוציא הגה מפיו. משכילו הערלים את דברי השטנה שלהם, פנה הבישוף אל היהודי ואמר לו:

"חטא גדול חטאת. חטא אשר לא יכופר. אולם נכון אני לעשות עמך חסד אשר לא יעשה. אם תסכים להמיר את דתך, לא תענש ותשוב אל ביתך בשלום, ואם לא תקבל עצה זו אצוה לקרוע את גופך לקרעים כמו שעשית לצלב הקדוש לנו".

בגבורה בלתי מתוארת קבל עליו ר' משה את גזר הדין הנורא. בדממה ובעוז צעד אל הגרדום והומת על ידי ערלים שעלזו לראות את היהודי המוציא נשמתו ביסורים.

ר' משה מתגלה בחלום ואומר שהוא היה מנשה שהעמיד צלם בהיכל

מותו של היהודי התמים הכה בתדהמה וצער את כל יהודי הסביבה. איך קרה לו לצדיק אסון גדול זה? שאלו איש את רעהו, הלא מקרא מפורש הוא: "לא יאונה לצדיק כל אוון" (משלי י"ב כ"א) ואיך זה נגזר מוות על יהודי תמים וצדיק כר' משה? גם רב העיר שהיה מקובל גדול והכיר את ר' משה לא מצא מנוחה לנפשו. צער רב הצטער כאשר שמע מה קרה לו. כל הענין היה קשה ובלתי מובן. כיצד זה יענש כה קשות יהודי אשר סיכן את נפשו בשביל הדור מצות סעודת מלוה מלכה, חשב הרב ללא הרף ולא מצא תשובה. משלא הרפו ממנו מחשבותיו, עשה שאלת חלום כמנהג המקובלים באותם ימים. בלילה הופיע ר' משה בחלומו ואמר לו: "אל נא יצטער כבודו על המיתה המשונה שלי, דע לך שנשמתי היתה נשמת מנשה בן חזקיה מלך יהודה אשר העמיד צלם בהיכל. ובכך השחתתי את הצלם, את הצלב, עקרתיו ממקומו, ושרפתיו באש, קבלה נשמתי את תיקונה ובאה אל מקומה."

נפעם ונרגש הקיץ הרב. למחרת צוה לחקוק על מצבת האבן שעל קברו של ר' משה את המילים: "פה נטמן משה המכונה מנשה".

מלך ישראל בא לעזור לר' שמעלקע בדין תורה
ר' שמעלקע מתקבל כרב בעיר ניקעלשבורג

מעשה נורא ומופלא ספר הרב הצדיק ר' בונם מפשיסחא,
שהיה בימיו של הרב הצדיק ר' שמעלקע
מנקלשבורג, וכך ספר:

לאחר פטירתו של רב העיר נקלשבורג, התאספו ראשי הקהל
לבחור להם רב אחר, שעטרת הרבנות תהא הולמת
אותו. שמעו של הרב ר' שמעלקע, תלמידו של הרבי
ממעזריטש הגיע לאזניהם והם הזמינוהו לשבות בעירם כדי
לתהות על קנקנו. ביום החמישי בשבת הכריזו בכל בתי
הכנסת שבעיר על בואו של הרב הגאון, והזמינו את כל הקהל
לבוא ולשמוע אותו דורש בהלכה ובאגדה בשבת קודש. גם
מודעות ובהם מראה מקומות וראשי פרקים של הדרשה הכינו
כדי לעקוב בעיון אחרי הנאמר מפי הרב האורח. בשבת, לאחר
התפילה עמד הרב ר' שמעלקע והפליא את השומעים בדרשתו.
הלמדנים שבין הנאספים לא הסתפקו בשמיעה אלא גם נכנסו
לתוך דברי הרב בהערות וברמזים וניסו לסתור את דבריו,
אולם הרב השכיל לדחות ולתרץ את כל הקושיות בחריפות,
עד שכל הנסתר התגלה לפני כולם ואף אלו שפקפקו בכושרו
הודו שאין רב מוצלח ממנו לעמוד בראש עדתם. כעבור זמן
קצר התקבל ר' שמעלקע בכבוד גדול בעיר, הכתירוהו לישוב על
כס הרבנות בעיר נקלשבורג, והוא נהל את עדתו ביד רמה.
ביום היה עוסק בעניני צבור ובלילה היה יושב ועוסק בתורה.

ר' שמעלקע זוכה לגלוי אליהו

יהודי זקן, איש תמים וירא אלוקים היה שמש בית הכנסת
שבו התפלל הרב. לפי מנהג שהיה נהוג בעיר מדורי
דורות היה השמש קם בכל לילה אחר חצות, והלך מבית לבית
להעיר את האנשים לעבודת הבורא. בעברו ליד בית הרב היה

נכנס לפעמים לבית, לשתות כוס חמין ולנוח מעט. והנה באחד הלילות, כשנכנס אל ביתו של הרב מצאו יושב ולומד ולידו איש אחד אזור עור במותניו. השמש לא הכיר את האיש וחשב כי אורח הוא, אך משראה אותו גם בלילה שלאחר מכן, העיז ושאל את הרב מי האיש. "אליהו הנביא הוא" השיב הרב. השמש שמע את הדבר ולא אמר מאומה. את הסוד המופלא שמר בליבו, פעמים רבות הוסיף לראות את האורח אצל הרב, הסתכל בו מרחוק ושתק. לימים לא ראהו עוד, אך הוא לא שאל את הרב לאן נעלם וברבות הימים נשכח הדבר מליבו.

מנשה מלך ישראל מתגלה לרבי ועוזר לו לדון דין תורה

יום אחד אחר השמש לקום, והגיע לפנות בוקר אל הרב והנה ראהו קם ממקומו והולך, שני נרות דולקים בידי, ושני אנשים לידו. מימינו עמד האיש אשר ראהו בפעמים הקודמות ומשמאלו עמד אדם בעל קומה לבוש בגדי מלכות וכתר זהב על ראשו. שלושתם התקרבו אל הפתח אשר נפתח לפניהם מאליו ויצאו החוצה. בראשונה יצא האיש שהכתר על ראשו, אחריו האיש שאזור עור חגור למתניו ולבסוף יצא הרב. פסיעות אחדות לזה הרב את שני האורחים ואחר כך עמד והביט אחריהם עד שנעלמו מעיניו.

כשחזר הרב אל ביתו, שאל השמש את הרב בפליאה, מי היה האיש הנוסף. "מכיון שראית אותו, סימן שראוי אתה לכך" - אמר הרב והוסיף - "דע לך שהאיש הוא מנשה בן חזקיהו מלך יהודה והוא בא אלי להורות לי כיצד לפסוק בענין אחד שהובא לפני להכרעה לפני מספר ימים".

בעיר אחת, הוסיף הרב וספר לשמש הזקן, גר איש חסיד שהחמיר על עצמו בקיום הלאו של "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" (שמות כ' ד'). מכיון שדקדק לא רק לא לעשותם אלא אף לא לראותם, יצא בלילה ברחובות העיר שבר ונפץ את

כל הפסלים אשר נקרו בדרכו. למזלו הרע נתפס על ידי השלטונות והם גזרו עליו מוות בתליה. לעיני המונים נתלה האיש בהשאירו אשה אלמנה ויתומים רכים. בדרך נס נצלו יהודי אותה עיר מאסון גדול, שכן חשדו בהם כי הם שהסיתו את החסיד לעשות את אשר עשה. רק בחסדי ה' הצליחו על ידי שוחד רב להשקיט את כעסם של הגויים עליהם.

נשמת החסיד שהרגוהו היתה נשמת מנשה מלך ישראל

גורל האלמנה והיתומים נתון היה בידי חברה קדושה שהיתה בעיר, חברה שדאגה לאלמנות שבעליהן מתו עניים ולא השאיר כסף או נכסים עבורן. משפנתה אליהם אשתו של החסיד בבקשת עזרה ותמיכה סרבו לתמוך בה. תבעה אותם האשה לדין תורה. באו אנשי החברה לפני בית הדין והשיבו לה, כי לפי תקנות החברה משנים קודמות, אין לתת תמיכה לאלמנות שבעליהן אבדו עצמן לדעת, אלא רק לאלו שמתו בדרך כל הארץ. אותו חסיד, אבד עצמו לדעת, שכן ידע ללא ספק מה יהא דינו אם יתפס בשעת מעשה. מכיון שבית הדין באותה עיר לא ידע להכריע בענין שלחו אלי את השאלה ובקשו ממני שאפסוק. ישבתי עם בית דיני ולאחר דיון ראינו שיש מן הצדק בטענות שני הצדדים. אי לכך דחיתי את פסק הדין עד שאתיישב בדבר ועדיין לא השבתי תשובה" - המשיך הרב וספר לשמש - " והנה בא אלי הלילה האיש הזה שראית. מלך יהודה היה והוא גילה לי זה עתה כי באותו חסיד היתה מגולגלת נשמתו שלו. הוא ספר לי כי נתגלגל בעולם הזה פעמים רבות ותיקון לא היה לו עד אשר נתגלגל באותו חסיד שהלך ושבר את הפסלים במסירות נפש ממש ובכך תקן את אשר עוות לפני שנים רבות בהעמידו צלם בהיכל ה', ועל ידי זה זכתה נשמתו לתיקון, ומאחר ששמע, שרוצים לדון את החסיד כאיש אשר אבד את עצמו לדעת, בא אלי להגיד לי

שהאיש מסר את נפשו על קידוש ה' וזכותה של האלמנה לדרוש את התמיכה".

השמש מעיד שהרב דן את דיני התורה שלו באמונה ובכך מציל את הרב מפטורין

הרב לא גילה לשמש כיצד יש בדעתו לפסוק בענין. השמש כדרכו לא שאל דבר, ומכיון שכבר האיר היום, מהר והלך לדרכו. עברו ימים והנה החלו יהודי העיר נקלשבורג לרנן אחר רבם הצדיק שאיו נוהג כדת וכדין. וכדרך האנשים הרוצים לראות מומים באחרים, מצאו גם הם, וטענו שהרב לא מדקדק בזמן התפילה, ומאחר בתפילת שחרית עד זמן מנחה גדולה. משגדל הרינון ורבו לוחשי הלחישות החליטו ראשי הקהל לפטר את הרב ממשרתו. קראו לשמש הזקן וציוו עליו ללכת אל הרב ולהודיע לו בפקודת ראשיה הקהל שאין רוצים בו עוד כרב בעירם. "מדוע עושים אתם כך לרב קדוש?" התקומם השמש התמים. "אין זה ענינך" - השיבו לו בפסקנות - "שמש אתה ועליך מוטל לעשות כל מה שאנו פרנסי העיר מצווים עליך". אז עמד השמש וצעק צעקה גדולה: "חושדים אתם בכשר, יכול אני להעיד בנפשכם כי איש צדיק וישר, איש קדוש הוא הרב שלנו ואין ספק שנימוק יש לו לכל דרך ומנהג שלו ואל לנו להרהר אחריו". "על סמך מה טוען אתה כך?" שאלוהו בתמיהה, "הוכחה רבתי בידי" - השיב השמש - "אמרתי להסתיר את הדברים בליבי, שכן, בטוח אני שהרב אינו רוצה בפרסומם, אך עתה אין לי ברירה אלא לספר לכם את מה שראיתי במו עיני".

כאשר כילה השמש לספר את אשר ראה ושמע בבית הרב נסתתמו טענותיהם של הפרנסים והם חזרו בהם מהחלטתם. מאז כבדו את הרב והעריצוהו ללא סיג עד יומו האחרון.

כאשר כילה הרב הקדוש מפשיסחא את ספורו הוסיף ואמר: לא את גדולתו וקדושתו של הרבי ר' שמעלקא באתי לספר לכם. הוא אינו זקוק לכך. ידוע ומפורסם הוא כקדוש. אלא מה? באתי להגיד בפניכם את שבחו של אותו שמש תמים. להראות לכם עד היכן הגיע תמימותו וענתנותו של האיש אשר זכה לגלוי אליהו בכל לילה ולא היה מתפאר בכך אלא רק מהלל ומשבח את הרב שזכה לגלוי אליהו.

(שבחי צדיקים)

שַׁעַר הַעֲוֹנוֹת

**אין מקטרג בכולם כמו הגזל -
כל השערים ננעלו, חוץ משערי אונאה**

המדרגה השלישית לאו שניתק לעשה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין קמא): לאו שניתק לעשה אין לוקים עליו, כגון (דברים כב, ו): לא תקח האם על הבנים, שניתק לעשה, שנאמר (שם פסוק ז), שלח תשלח. ואף על פי שלא היו לוקים בידי בית דין, יש בהם שענשם חמור ונוגע עד שמים, ומשפטם נשא עד שחקים, כגון הגזל, שנאמר (ויקרא יט, יג): ולא תגזול, וניתק לעשה (שם ה, כג), והשיב את הגזלה. ואמרו (סנהדרין קח.): לא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל, שנאמר (בראשית ו, יג): קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס. ואף על פי שהערוה חמורה מן הגזל, מדת עונש הגזל להקריב יום אידו ולהחיש עתידות לו. עוד אמרו (ויק"ר לג-ג): סאה מלאה מעונות - אין מקטרג בכולם כמו הגזל. ואמר שלמה עליו השלום על אוצרות המרמה והאונאה (משלי כא, ו), פועל אוצרות בלשון שקר, הבל נדף מבקשי מות - פירוש: אוצרות המרמה והאונאה הבל נדף הם, כי אחריתם

לכליון, ועודם ברשותו צוררים הם לו ומבקשים נפש בעליהם ומסבבים למותו, כענין שאמר חבקוק עליו השלום (חבקוק ב, ט-יא): הוי בוצע בצוע רע לביתו - כי אבן מקיר תזעק וגוי. וגזל העני חייבים עליו מיתה בידי שמים, שנאמר (משלי כב, כב-כג): אל תגזל דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער. כי השם יריב ריבם, וקבע את קובעיהם נפש. פירוש: אל תגזל דל בעבור שהוא דל ואין עוזר לו, ואל תדכא עני בשער בהכלמה ובבזיון - "בשער" כלומר ברבים, וכענין שנאמר (ישעיה ג, טו): מה לכם תדכאו עמי לפני עניים תטחנו. כי השם יריב ריבם - אחר שאין להם סומך ומי שיטען ויריב ריבם. וקבע את קובעיהם נפש - אחרי שהובאת אליו צעקת הדל לא יקח ממך ממון תחת הגזילה אשר גזלת, אבל ישל אלוקי נפשך, ונאמר (איוב כז, ח): כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל א-לוה נפשו, ונאמר (משלי א, יט): כן ארחות כל בוצע בצוע את נפש בעליו יקח. ומי שיציק ויצער אלמנה ויתום - בין בגזל, בין בעושק בין בהכלמה וכל מיני הצער - חייב מיתה בידי שמים. וכן הדיינים שיש בידם להציל גזול מיד עושק, ויתום לא ישפוטו, משפט מות להם, שנאמר (שמות כב, כא-כג): כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו. וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים. פירוש: והיו נשיכם אלמנות - כנגד ענוי האלמנה; ובניכם יתומים - כנגד ענוי היתום, מדה כנגד מדה. והמצער כל איש מישראל, אף על פי שלא נכתב בו העונשים האלה, עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא כה, יז): ולא תונו איש את עמיתו, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"מ נח:): באונאת דברים הכתוב מדבר, והוא מענין הצער והמצוק, מלשון (ישעיה מט, כו): והאכלתי את מוניך את בשרם. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"מ נט:): כל השערים ננעלו, חוץ משערי אונאה. ובמקום שדבר הכתוב באונאת ממון הזכיר שם מקח וממכר, שנאמר (ויקרא כה, יד): וכי תמכרו

ממכר לעמיתך. ואמרו (ב"מ נח:): גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שזו בגופו וזו בממונו, זו נאמר בה (ויקרא כה, יז): ויראת מאלקיך, וזו לא נאמר בה "ויראת".

(שער שלישי אות כד)

עד היכן הגיע עונש השנאה

לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא יט, יז). הוזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת השנאה, והיא מדה מעוללת פשעים רבים, ומסבבת כמה עלילות נשחתות, כמו לשון הרע, שהיא שקולה כנגד כמה חייבי מיתות בית דין כאשר יתבאר, וכמו דרישת רעה, והשמחה לאיד, וגרמת נזקים לחברים, והליכת רכיל, ונקימה, ונטירה, ומאבדת טובה הרבה מן הנפש, כאשר יתבאר בשער השנאה, וראה עד היכן הגיע עונש השנאה, כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא ט:): בית שני שהיו עוסקים בתורה ומעשים טובים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם.

(שער שלישי אות לט)

חומר הענין של השופט שלא כדת של תורה

אלוקים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור (שמות כב, כז). לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד). הוזהרנו בזה, שלא יקלל איש מישראל בשם ולא באחד מכל הכנויים. ומה שהוזכר בתורה "אלוקים לא תקלל" ו"נשיא" ו"חרש", כי בא להזהיר שלא לקלל השופט כאשר ירשיעהו בדין, ולא את הנשיא כאשר יענוש אותו לשלחו ביד פשעו. והוצרך להזכיר החרש, פן תאמר: אין עונש בקללתו אחרי אשר איננו שומע ולא ישיגהו צער על קללתו. ובסוף פרשת משפטים נכתב "אלוקים לא תקלל", לאמר שלא תקלל השופט את המשפטים האלה, אבל השופט אשר לא כדת אותו תקלל. ואמרו רבותינו (שבועות לה.), המקלל את חברו או את עצמו בשם - לוקה, וענשו בידי שמים רב מאד, שנאמר (דברים כח, נח-נט): אם לא

תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את השם אלקיך. והפלא השם את מכותך וגוי'. ופרשו רבותינו זכרונם לברכה (תמורה ג:): ענין הפסוק הזה על מי שמקלל את חברו או את עצמו בשם.

(שער שלישי אות מו)

עונש הנודר ואינו משלם

כי תדור נדר להשם אלקיך לא תאחר לשלמו (דברים כג, כב). הנה יש עונש באחור הנדרים והצדקות אף על פי שמשלם אותם אחרי כן. ואם נדר אדם לתת צדקה לעניים, חייב לשלם אותו מיד. ואם מדרך השכחה יארע לו אחור הנדרים, אף גם זאת ענוש יענש, כי אחרי שהוא יודע שהשכחה מצויה באדם, היה לו לזכור נדריו ולהעלותם על לבו תמיד לבלתי ישכחם, כענין שנאמר (משלי כ, כה): מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר. על כן ענשו חמור על פשיעתו, שנאמר (קהלת ה, ה): אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא, למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידך. פירוש: אל תתן את פיך לחטיא וגוי' - למה תדור אם אינך זהיר בנדרים ותביא עליך אשם. וכבר הקדמנו לבאר המקרא הזה בשערי גדרי הזהירות. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת לב:): בעון נדרים בנים מתים, שנאמר: וחבל את מעשה ידך.

עוד יתפרש המקרא על ענין לשון הרע, כי יענש על הפשיעה בה אף על פי שלא נתכוין לבזות חברו. והנה נצטוינו שלא לנדור נדרים, שנאמר (דברים כג, כג), וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא, ורבותינו דרשו מזה (נדרים עז:): שאם תדור יהיה בך חטא, כי הנדר מכשול לפני הנודר פן יחל דברו או יאחר לשלם; אבל צדיק חונן ונותן מבלתי שידור, זולתי כאשר יקרא מן המצר כי אז ידור נדר, כענין שכתוב (בראשית כח,

כ): וידר יעקב נדר לאמר וגו'. וכן בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל ידרו נדרים לחזק ידים רפות:
(שער שלישי אות עד)

גודל העונש המיוחד לו פנויה לזנות

והנה ראית גודל עונש המיוחד לו פנויה לזנות, כי נאמר על זה (ויקרא יט, כט): "ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה". והבא על הפנויה פעם אחת דרך מקרה לוקה מכת מרדות מדברי סופרים, מלבד המכשלה הגדולה והרעה אשר תמצא את הבאים אל הפנויה, כי היא בושה לטבול מטומאת נדתה במי נהר או מקוה מים פן יגלה לרבים קול זנותה, על כן תהיה בנדתה, טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה. עוד אמרו רבותינו (סנהדרין עו, א): אל תחלל את בתך להזנותה, הרי זו אזהרה שלא ישיא אדם את בתו לזקן.

(שער שלישי אות צה)

בהתאסף ראשי עם וקהלות הקדש לעבוד את השם יתברך, ומסכימים הסכמות להעמיד להם מצוות, הנה הם מקדישים את השם יתגדל ויתקדש

ועתה נפרש ענין עונש הפורשים מדרכי ציבור, וכי הוא נכלל בעונשי הכתות שהקדמנו. בהתאסף ראשי עם וקהלות הקדש לעבוד את השם יתברך, ומסכימים הסכמות להעמיד להם מצוות, הנה הם מקדישים את השם יתגדל ויתקדש, שנאמר (דברים לג, ה): "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", ונאמר (תהלים מז, י): "נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם כי לאלקים מגיני ארץ מאד נעלה", נקרא ישראל "עמים", מפני שהם שנים עשר שבטים, כענין שנאמר (דברים לג, יט): "עמים הר יקראו", והם עם אחד לעבוד את השם, על כן אמר "עם אלקי אברהם", והמלכים והשרים נקראו מגנים, מלשון (ישעיה כא, ה): "משחו מגן". פירוש: נדיבי עמים נאספו לעבוד את השם יתעלה, כי מלכיהם

ושריהם לאלקים, שהם עבדיו ואמוניו, כענין שנאמר (תהלים פט, יט): "כי להשם מגננו ולקדוש ישראל מלכנו". "מאד נעלה" - שהקדוש ברוך הוא מתעלה ומתהלל באסיפתם ועבודתם. והאיש הפורש מדרכי הצבור הנה הוא כמקטרג על הסכמת עבודת השם, וכיוצא מכלל המקדשים את השם, ומראה עצמו כי לא יחפוץ להיות בסודם ולהכתב בכתבם, הנה הוא מחלל את העבודה, והוא בכלל הכתות שזכרנו שהן בוזים את דבר השם ואין להם חלק לעולם הבא, והשנית - כי הן מניאים לב חלושי הדעות בפרישתם מדרכי הצבור, והנם מן המחטיאים את הרבים.

(שער שלישי אות קסח)

העונש על דיבור שקר -

המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה

החלק השלישי - הבא בערמה ודברי מרמה למנוע טוב מבעליו, להעביר הטובה אליו, לא לגזול מחברו דבר שהוא שלו, ולא לחמסו, אבל יתן עינו בטובה העתידה לבא לידי חברו, וצודה אותה לקחתה אליו בשקר מליו, או יסבב בשקריו לו אשר יתן חברו לו מתת, ועיקר ענינו על השקר. אכן יגדל עונש השקר כאשר יסבב ממנו הפסד לזולתו, אף על פי שאין עיקר העונש על ההפסד, כי לא הפסיד ממנו דבר שיזכה בו, כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צב, א): כל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר (בראשית כז, יב): "אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע", ונאמר על עבודה זרה (ירמיה י, טו): "הבל המה מעשה תעתועים", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה כאילו עובד עבודה זרה, הביאו הדמיון על קצהו, אחר כי הוא נסתר בשקר ונעזר בשוא.

(שער שלישי אות קפ)

כת החנפים נחלק לתשעה חלקים

וזה דבר כת החנפים. ענין הכת הזאת נחלק לתשעה חלקים: החלק הראשון - החנף אשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכף חברו וכי החזיק בתרמית או כי יחטא איש בלשון הרע או באונאת דברים, ויחליק לו לשון הרע לאמר: לא פעלת און, המעט ממנו עון הנמנע מן התוכחה, שנאמר (ויקרא יט, יז): "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", ויוסיף לחטוא על אמרו: לא חטאת, כענין שנאמר (ירמיה כג, יד): "וחזקו ידי מרעים". והנה זה ביד החנף האויל עון פלילי, כי לא יקנא לאמת, אבל יעזור אחרי השקר, ויאמר לרע טוב, וישם חשך לאור, גם נתן מכשול לפני החוטא משני פנים: האחד - כי איננו נחם על רעתו, והשני - כי ישנה באולתו ביום מחר, כי הלל רשע החנף אותו על תאות נפשו, מלבד כי ישא עונש על הנזק אשר הזיק לאשר אשם לו החוטא, על צדקו מי אשר חטא לו, מלבד כי יענש על דבר שקר, שנאמר (תהלים ה, ז): "תאבד דוברי כזב", ונאמר (משלי יז, טו): "מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת השם גם שניהם", כל שכן אם העול אשר בכף רשע חברו גלוי לרבים, כי באמור אליו החנף לפני בני אדם זך אתה בלי פשע, חלל ובזה דת ודין.

(שער שלישי אות קפז)

**אם האיש הוא ירא אלקים - נתחייבת לדון אותו לכף זכות
על דרך אמת, גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל
הדעת לכף חובה**

ועליך לדעת, כי עונש האויל המליץ אשם איננו זולתי כי יתן דופי באיש ירא חטא אשר יתקפו יצרו ויעבור ואשם, כי מנהגו ודרכו להתחרט על חטאיו, וכל שכן אם נודע הדבר כי חזר בתשובה, אבל האיש אשר תדע ובחנת את דרכו כי אין פחד אלקים לנגד עיניו ותמיד יתיצב על דרך לא טוב, מצוה לספר בגנותו ולגלות על חטאותיו ולהבאיש בעלי עבירות בעיני

בני אדם, ולמען תגעל נפש השומעים את המעשים הרעים. ונאמר (משלי כט, כו): "תועבת צדיקים איש עול", ונאמר (שם ח, יג): "יראת השם שנאת רע". ואמרו (סנהדרין נב, א): רשע בן צדיק - מותר לקרותו רשע בן רשע, צדיק בן רשע - מותר לקרותו צדיק בן צדיק. והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד טובה ולצד הזכות, אם האיש הוא ירא אלקים - נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת, גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה, ואם הוא מן הבינונים אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו - יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת קכז, ב): הדין את חברו לכף זכות המקום ידינהו לכף זכות, והוא מצות עשה מן התורה, שנאמר (ויקרא יט, טו): "בצדק תשפוט עמיתך", ואם הדבר נוטה לכף חובה יהיה הדבר אצלך כמו ספק ואל תכריעהו לכף חובה, ואם האיש ההוא רוב מעשיו לרוע או בחנתו כי אין יראת אלקים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה, שנאמר (משלי כא, יב): "משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע", וכבר הקדמנו לך פירושו.

(שער שלישי אות ריח)

ועל ידי התשובה נסלח רוב עונו וסר עיקר העונש, ונמלט מן מות

חלוקי הכפרה. כדרך שיש לגוף חלי ומדוה - כן יש לנפש. ומדוה הנפש וחליה - מדותיה הרעות וחטאיה, ובשוב רשע מדרכו הרעה - ירפא השם יתברך חלי הנפש החוטאת, כמו שנאמר (תהלים מא, ה): "השם חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך", ונאמר (ישעיה ו, י): "ושב ורפא לו". ועל דרך שימצא פעמים בתחלואי הגוף שהקל החולי מעליו ועלתה ארוכת רוב המדוה, ועוד לא ינקה הגוף ממנו זולתי במשתה המשקים המרים, ועוד שיסבול הצער בעינוי נפשו מכל מאכל

תאווה. כן יש נפש חולה מעון רב, ואף על פי שנרפא רוב החולי וסר מרבית חלקי העונש אחרי התשובה, ושב השם יתברך מחרון אפו, לא תנקה הנפש עדנה מן החולי ולא נרצה עונה, עד אשר יוסר החוטא ביסורים והוכח במכאוב, ותקראנה אותו רעות וצרות, כענין שנאמר (בראשית ד, יג- יד): "גדול עוני מנשוא: הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מוצאי יהרגני", ועל ידי התשובה נסלח רוב עונו וסר עיקר העונש, ונמלט מן מות, כמו שנאמר (שם פסוק טו): "וישם השם לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו", ונשאר עליו עונש הגלות, כמו שנאמר (שם פסוק טז): "וישב בארץ נוד קדמת עדן". ואמרו ז"ל (סנהדרין לו, ב): כי עונש הטלטול גם הוא הקל מעליו אחרי התשובה, כי לפני זה נכפלה עליו גזירת הטלטול שנאמר "והייתי נע ונד בארץ", הנה הזכיר הטלטול בכפל הלשון, ואחרי התשובה נאמר "וישב בארץ נוד".

(שער רביעי אות א)

פנינים יקרים מספר היראה – לרבנו יונה גירונדי ז"ל

מצוה שאין לה דורש תדרשנה

הסתור סודך וכל שכן סוד אחרים, משוכבת חיקך שמור פתחי פיד. התנאה במצוה כפי כחך, והדור מצוה עד שליש במצוה, כגון: מצא אתרוג בי"ב פרוטות ומצא אחר הדור ממנו יוסיף עד י"ח פרוטות ליקח ההדור. מצוה שאין לה דורש תדרשנה, ואל תהי קלה בעיניך לא מצוה ולא עבירה, ואל תברח מעשות מצוה לא בשביל יראת הפסד ולא מפני פחד עונש הגוף, כי כדאי היא המצוה לשמרך מכל היזק, ואם חס ושלום יארע לך היזק, נאמן הוא בעל מלאכתך שימלא חסרונוך שחסרת בעבורו.

בצאתך לדרך צא בכי טוב, והזהר בתפלת הדרך

בצאתך לדרך צא בכי טוב, והזהר בתפלת הדרך וזו היא: יה"ר מלפניך השם או"א שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום וסמכנו (לשלום) ותצילנו מכף אויב ואורב בדרך ותנחנו אל מחוז חפצנו בשלום ותחזירנו לביתנו לשלום כי אתה שומע תפלה בא"י שומע תפלה. וצריך לאמרה אפילו אם אינו רוצה ללכת כ"א פרסה, ובתוך מהלך פרסה, וכן אם שכח לאמרה ונזכר לאחר שהלך פרסה אומר בלי חתימת ברכה.

שער קדושת השבת

איך שהעניש הרב הקדוש מהרי"א זידיטשוב זצ"ל את אנשי בוריסלאב על שחיללו את השבת.

הרב הקדוש רבי יחזקאל הלברשטאם זצ"ל אב בית דין שינאווי בעודו רב בסטרופקוב, בא פעם אחת לשבת אחד לעיר בוריסלב, שהי' דרים בה יהודים הרבה בשביל מעיינות הנפט שנתגלו בה בימים ההם, ורוב בעלי המעיינות היו יהודים וברובם חסידי זידיטשוב.

ביום השבת בבוקר יצא הרב משינאווי דרך בארות הנפט ומצא פקידים יהודים יושבים על יד הבארות ומשגיחים על העבודה, נצטער מאד על חילול שבת זה, וסגר את עצמו בחדרו כל היום ולא נתן לשום איש לבא לפניו כי חרה לו מאד על חסידי עמי הארצים הללו.

במוצאי שבת קודש נסע מיד לדראהביטש הסמוכה והלך אל הרב דמתא שמצודת רבנותו היתה פרושה גם על בוריסלב, ודבר עמו קשות על הפרצה שתחת ידו בגלילו בורסילב, יעץ אותו הרב שיסע לזידיטשוב אל הרב הקדוש מהרי"א זצ"ל כי רק הוא יכול לעמוד בפרץ בדבר הזה, עשה

כעצתו ובא להרב הקדוש הנזכר ואמר לו: להוי ידוע למר שעל שלחנו שותים יין נסך, כי באים אליו חסידים מעיר בורסילב ובניהם כאלה המחללים שבת בפרהסיא וינם יין נסך, וספר לפניו בפרוטרוט את אשר ראו עיניו.

בו ביום כתב הרב הקדוש מזידיטשוב לאנשי שלומו בבוריסלב אזהרה נמרצה ואיים עליהם ועל כל אנשי בוריסלאב, שאם יוסיפו לחלל את השבת, כשם שעד עתה התפלל עליהם שירבה הנפט בבארותיהם, יתפלל עליהם מעתה שיתמלאו כל הבורות מים, ויהפוך השם להם הברכה לקללה.

איומו של הרב הקדוש מזידיטשוב עשה רושם אדיר וחזק, חרדו האנשים לנפשותיהם פן יחרה בהם אף רבם והביא עליהם קללה תחת ברכה, כל הימים אשר חי רבם לא הוסיפו לחלל השבת ואזהרתו של רבם נשמרה בכל תקוף.

אחרי פטירתו שוב התחילו לחלל את השבת, וקללת רבם באה עליהם, רוב בעלי המכרות ירדו מנכסיהם, בארותיהם נהפכו לבארות מים ויסכרו כל מעיינות הנפט של אותם שנתברכו ממנו בחיים חיותו אשר התחילו לחלל קדושת השבת.

אחר הדברים האלה כשוך חמת הגאון הצדיק רבי יחזקאל זצ"ל, זכר את הביטויים שדבר לפני הרב הקדוש מזידיטשוב והכהו לבבו, כי סוף סוף אפשר היה לו לספר לרבינו את אשר ראו עיניו לא ברעש ולא בסערה, ובמצות אביו הרב הקדוש מצאנו זצ"ל החליט לקבל נזיפה לפני הרב הקדוש ברגלים יחפות, ולאשר כי ידע שלא יתנו אותו לבא לפני הרב הקדוש והוא חלוץ הנעל סבב נסיעתו ליום תשעה באב, ואחרי חצות היום בא לפניו בבגדי אבילות ורגלים יחפות, ובקש מטו ממנו על הדברים שנמלטו מפיו בתוך לבבו, אבל הרב הקדוש בכלל לא התרעם עליו מפני שידע שכוונתו לשמים ואורייתא היא דקא מרתחא ביה.



סדר הקמת מצבה

אימתי זמן הקמת מצבה

שאלה: העמדת מצבה לאותן הנוהגין לאחר לאחר שבעה אי מותרת גם ביום ז' או דוקא ביום ח', והיאך לנהוג למעשה?

תשובה: הנה האמת שברוב המקומות הי' המנהג להעמיד המצבה אחר י"ב חודש דוקא כמו שכתוב בלחם הפנים ס"י שע"ו בשם ס' מענה לשון ומובא בחי' רעק"א ס"י שע"ו וכ"כ בא"ר פי' רכ"ד סק"ז. וכ"כ בקש"ע ס"י קצ"ט ס"י ז' ומוזכר שם ב' טעמים לשבח, חדא דמצבה ענין חשיבות ובי"ב חודש י"ל צער, א"נ טעם המצבה שלא ישכח אותו מלב והמת אינו נשכח עד אחר י"ב חודש.

ולכאורה להני טעמי מי שרוצה להקדים אין לחוש לו, ברם ע"י שו"ת מהרי"ץ דושינסקי ח"א ס"י קי"ז שלא להעמיד קודם דני כבזיון שמשכת מן הלב קודם. ובשו"ת לבוש"מ יור"ד מה"ת ק"מ דמשמעות הש"נ נ' להעמיד מצבה תיכף, אלא שכי' הא"ר (הני"ל) שהמנהג לא להעמיד תוך י"ב חודש.

ובשו"ת שערי שמים יור"ד ס"י ל"ב טעם חדש דכיון שכותבין שבחים ותוארים על המצבה ואחז"ל שאם מפליגין בתוארים אז נענש המת, וע"כ ממתניין י"ב

חודש שאז כלתה זמן משבט רשעים בגיהנם, וכ"ה ברמיזא בשו"ת חזון נחום סי' קט"ז, וגם העמיד שהמנהג אחר יב"ח. ובשו"ת מגדלות מרקחים יור"ד צ"ג ששמע זה כששים שנה שיש קפידא שלא להעמיד מצבה תוך י"ב חודש רק לצדיק אמת משום דתוך י"ב חודש הדין מתוחה, והכוונה כנ"ל.

וכן מבואר בפנקס התקנות לח"ק בעיר העתיק אייזענשטאט שנכתבו ע"י בעל פנים מאירות זצ"ל ל... בשום אופן לפני י"ב חודש. והנה לפ"מ שנתפשט לאחרונה להפריז בתוארים שורת הדין לחזק יותר מנהג הישן שיש להעמיד מצבה עד י"ב חודש ע"י שו"ת חיים שאל סי' ע"א או' ו'.

ועוד ענין יש שלא להקדים עפ"י המבואר בכמ"ק טעם מצבה שידעו מקום הקבר ויתפללו שם ויעוררו אבות הקדושים להתפלל עבורם, ע"י שו"ת כת"ס סי' קע"ח, שערי צדק יור"ד קצ"ט, שו"ת נטע שורק יור"ד ק"ה, ומבואר בספה"ק שלא לילך להתפלל תוך י"ב חודש דטרודין בדינם עדיין.

ומה שיש רוצין לומר שבימי קדם מחמת חוסר ממון לא הקימו מצבה מיד הבל יפצה פיהם דבכל הפוסקים וספרים מבואר שהי' קפידא בדבר, ואין גם אחד שנתן טעם קלוש הלזו, ובפרט שגם הנגידיים ובעלי היכולת נהגו כן.

והנה מצינו להאריז"ל שצווה להעמיד מצבה תיכף אחר תשלום ז' ימי האבלות (שעה"מ פ' ויחי דף י', נגיד ומצוה עניני אבלות) וכ"כ בשו"ת מנח"א ח"ג סי' ל"ז, והגם שמצינו שעשו כן אבל היו רק יחידים והם בעצמם לא הורו כן לרבים ואפילו לזרעם ל... .. רק לפי שעה עשו כן או ציווי לעשות לעצמם כן. פוק חזי שמרן החת"ס זצ"ל עשה מצבה לאשתו אחר שבעה, ועל קבר מרן החת"ס עצמו לא העמידו כל ימות החורף עד שהגיע קיץ ולא הורה הכת"ס זצ"ל להניח מיד אחר שבעה, וגם על חת"ס בעצמו העמידו קרוב לשנה אחר

הסתלקותו שנסתלק י"ט טבת תרל"ב, והקימו כ"ד כסלו תרל"ג (עיי' שו"ת בעל החכמה ח"ד סי' צ"ז), ועל קבר בעל קדושת יו"ט זצ"ל שנסתלק כ"ט שבט לא הקימו עד הסליחות שלאח"ז ולא הורו בניו הצדיקים זצ"ל להניחו מיד אחר שבעה, הגם שידעו היטב מ"ש האריז"ל במעלת הקמתו מיד, ואצל הקו"א תלמיד החת"ס גם כן הקימו כמו שנה אחר ההסתלקות, ע"ע שו"ת מהרשד"ה סי' צ"ה.

וכלל גדול בידינו כ"מ שהלכה רופפת פוק חזי מה עמא דבר וכן הי' המנהג מעולם ואם הראשונים התנהגו כן על אף שראו ד' האריז"ל ודשי לעם גדול היתה בגוה וכל כחנו בהחזקת מנהגים ... דהנה המעיין היטב בד' האריז"ל ימצא שאם יקדים לבנות המצבה טרם כלות ז' ימי אבילות אז רוח הטומאה הנדבקת בנפש המת שורה על הציון כהוא ומתגברת שם ולא תזוז משם לעולם.

והא לך לשון מהרח"ו זצ"ל (שער המצות פי' ויחי דף י' ע"א):

מנהג בני אשכנז שלא לבנות ציון על הקבר עד אחר שבעת ימי האבלות לפי שטעם בנין הציון הוא כעין כסא ומושב לשרות עליו אורות המקיפים על הנפש ועדיין לא נשלם המקיף לחנות שם עד סוף ז' ימי אבילות, ואם יבנוהו טרם בוא המקיפים שמה אז אותה רוח הטומאה הנדבקת בנפש המת שורה על הציון ההוא ומתגברת שם, ולא תזוז משם לעולם.

ולכן צריך להמתין מלבנותו עד תשלום ז' ימי האבילות, ואז אדרבה מצוה לבנות ציון על הקבר תיכף אחר האבילות להכין כסא ומושב אל האור המקיף, עכ"ל.

דעת שפתיו ברור מללו דבעינן להמתין עד גמר ז' ימים ולא להקים הציון לפני"ז.

ויש שרצו לפלפל ולומר דאולי הכוונה כשקמים האבלים בבוקר דמקצת היום ככולו, ואז מותר מיד. ברם א"א להקל בכך דהלא מבואר בא"ר קל"ב סק"ג דמדת הדין מתוחה עליו כל יום השביעי וכ"כ הפמ"ג בשו"ת מגידות סי' פ"ג, ובס"ח סי' ר"מ וכן מהר"ם מרוטנבורג סי' תקמ"ט דתשה"מ אסור כל יום ז', וכן לענין קדיש כי במ"א קל"ב סק"ב דל"א בזה מקצת היום ככולו, ובעל שו"ת שו"מ בס' יוסף דעת סי' שע"ו דאם חל יום הז' בר"ח לא יאמר הלל אחר שחרית אע"ג דמקצת היום ככולו, מ"מ הנשמה עדיין אוננת שם כל היום.

ואפילו יהא רק ספק אם לומר בזה מקצת היום ככולו ודאי מוטב להמתין עד גמר הז' שאין בו שום הפסד כלל (ובפרט שנהגו העולם להמתין עד י"ב חודש) מליכנס לספק שיתדבק כח הטומאה ויתברר שם ולא תזוז לעולם שגורם צער איום ונורא לנפש הנפטר בלתי ישוער.

והמעיי' בספרים דאזלי בשיטת האריז"ל להדיא כתבו להקים ביום ח' ע"י פלא יועץ או' ק', וכן בהגהת בני יששכר על שקלים כ' להניח אחר השבעה.

אולם כפי שנתברר שבאו אלינו כמ"פ שהקימו מצבה לפני יום ז' על אף שהתנו דוקא אחר ז' ובפרט כשהיתה גמר השבעה ביום שב"ק או יום א' שהניחו בחשאי המצבה בעש"ק אחה"צ. ובכל אופן מקימין בכוונה עכ"פ ביום ז' כי האבלים יוצאין בו ביום לפקוד הקברות ורוצין לפטור הכל בבת אחת. לו חכמו ישכילו דמוטב יניחו המצבה אח"כ ולא יצאו לבית החיים אז דאין מקור בש"ס ושו"ע ליצא ביום הקמת מצבה ... מקומות שנהגו כן, ומוטב שינוח הנפטר בשלום ושלוה על משכבו, משילכו לשם בעת הקמת המצבה ועי"ז יקימו אותו לפני"ז שמבלבל משכבו לעולמי עד רח"ל.

המסקנא למעשה: אם אפשר היתה להחזיר עטרת מנהג הישן למקומו להניח המצבה סוף י"ב חודש דכ"ז שנהגו כן לא אירע שום קלקול ומגרעת. גם מרויחין מה שהעירו הפוסקים דהפרזת תוארים ושבחים מכבידין הדין... החיד"א בשו"ת חיים שאל סי' ע"א אוי' ו' בשם מהר"ם חאגיז וכמה רבני א"י, ובזה"ז מפליגים מאד בתוארים לחיים ולמתים וכי' בספרים דבתוך י"ב חודש קשה מאוד להנפטר כיון שאז דינוק שה, וכמו שכתבתי לעיל. אולם אם א"א להחזיר מה שנתפשט עשרים שנים האחרונות ראוי עכ"פ לכל אחד שחש לנפשו לצוות לזרעו אחריו שלא להעמיד עד אחר שלשים (עי' שו"ת תורת יקותיאל מה"ח צ"ג) ויהא זה סייג שלא יבאו להקימו טרם כלות השבעה. אבל לצוות להניח ביום ח' לא יועיל כי הסוחרים ומוכרים מרמין הבריות וכמו שכתוב לעיל וא"כ רחמנות גדולה על נפש האומללה שא"א לה לצעוק ולהתחנן ולבכות שיצילו אותה.

ושם אירע שהניחו ביום ז' וכ"ש לפני זה דעת כ"ק אדמו"ר מקאשוי שליט"א לעקור המצבה כולה ולהטמינה ולהניח מצבה חדשה כיון שלמצבה הישנה נדבקו כחות הטומאה כמו שכתוב בכתבי האריז"ל הנ"ל, וכל אותן שציוו להקים ביום ח' לא יניחו וישקוטו עד שיהא ברור להם שלא הניחוהו עד יום הח'.

וגם ראוי לצוות להבנים שלא להפליג בתוארים ושבחים שנפרץ מאד בזה"ז דזה מחמיר עונש הנפטר, והרבה גדולים ציוו מהאי טעמא שלא לכתוב עליהם שבחים כלל, וידוע ליהו מ"ש בסי' שער ההכנה להגה"ק ר' נפתלי הכהן זצ"ל אוי' כ"ו דהשם "חסיד" חס מלהזכיר על מצבת שום אדם דאם הוא באמת חסיד ואין אנו קוראין אותו כן אין אנו פוגמים בזה כלום דהקב"ה יודע ועד ויבא על שכרו, ולהיפך אנו פוגמים וגורמים רעה לו ולא טובה, ע"כ.

ומכאן תוכחת מוסר שלא להרבות בשבחים ועושה בזה רק רע וכל תואר שיש להסתפק בו שוא"ת עדיף, ובעוה"ר יש העושין כן לכבוד החיים שיתגדל יחוסם, וראוי לשים ללבם שזה בא על חשבון הנפש ההוא.

עניני עשיית והקמת מצבה

על ידי יהודים שומרי תורה ומצות דוקא

שאלה: עניני עשיית והקמת מצבה ע"י יהודים שומרי תורה ומצות דוקא, או יכולים לעשות או יהודים שאינם שומרי תו"מ ג"כ ע"י עכו"ם והיאך לנהוג למעשה.

כלל גדול בידינו כ"מ שהלכה רופפת פוק חזי מה עמא דבר וכן היי המנהג מעולם בדורות הקדמונים ובפרט בירושלים עיה"ק ובצפת וכן כ' במנהגי ירושלים להיזהר מאוד שכל הענינים יעשו רק ע"י שותו"מ. וכל כחנו בהחזקת מנהגים.

והמעין בדי האריז"ל כמובא לעיל ימצא בעניני הקמת המצבה שאם יקדים לבנות המצבה טרם כלות ז' ימי אבילות אז רוח הטומאה הנדבקת בנפש המת שורה על הציון כהוא ומתגברת שם ולא תזוז משם לעולם. [ועיי בס' האח נפשינו דף קנ"א בענין כאו"א לאחר פטירתם שמציין לזוה"ק ויקרא דף פ"ב ע"א, עיי"ש, ועיי"ש עוד בתחילת מעי כ.].

המסקנא למעשה: להיזהר מאוד לשים ללבם בכל הענינים הנוגעים בקדושת המצבה כי רחמנות גדולה על נפש האומללה שא"א לה לצעוק ולהתחנן ולבכות שיצילו אותה שלא ידבקו כחות הטומאה על המצבה.

מראה מקומות לכמה עניני שכר ועונש

ועיין בשכר ועונש חלק א' בפרשת מקץ מבואר באריכות

איך להינצל ממיתות משונות ומחיבוט הקבר, ובפרשת וישלח עונשי חיבוט הקבר באריכות, ובפרשת וישב הדין הנורא והעצום שהוא צער רימה ותולעה, ובפרשת ויצא עונש הגיהנום, ובחלק א' מובא גודל שכר הגן עדן ליראי ה', ובחלק ב' פרשת שמות מבואר סדר הכניסה לגיהנום ואיך לפדות עצמו שלא יצטרך ליכנס לגיהנום. ובסוף חלק ה' סדר מסירת מודעה וסדר ויידוי לשכיב מרע מהרמב"ן ועוד. ובספר תוכחת חיים פרשת שמות מביא בזה הלשון: ומלבד כמה מעלות טובות ומעליות שמצינו במי שנוהר שלא לדבר בבית הכנסת שיחה בטלה בחיים חייתו, שיראה זרע ויאריך ימים, וחפץ ה' בידו יצלח ולא ימות לשחת, ולא יחסר לחמו כדברי רז"ל והמפרשים וכמש"ל, עוד בה כי לאחר מותו תנוח נפשו בקבר לשכון לבטח ואינם נרקבים גופו ועצמותיו.

יהי רצון שיתקיים בנו במהרה בלע המות לנצח ומחה ד' אלקים דמעה מעל כל פנים.



שַׁעַר שְׂכָר וְעוֹנֵשׁ עֲרֵבוֹת תּוֹכָהּ זִמְחָא

וויכוח בין תלמידי הבעל שם טוב זכותו יגן עלינו, איזהו הדבר העיקרי שראש ומנהיג הדור צריך להשגיח עליו

בספר ברכות אברהם (פרשת ואתחנן) כתב שמעתי שתלמידי הרבי ישראל בעל שם טוב זכרונו לברכה היו יושבים ביחד ומתווכחים איזהו הדבר העיקרי שראש ומנהיג הדור צריך להשגיח עליו.

יש מהם אמרו שהעיקר הוא להשגיח על הזביחה שיהיה השו"ב [השוחט ובודק] ירא שמים, וכן בכל שאר ענינים השייכים לזה כי חס ושלוש מאכלות אסורים מטמטמים את הלב.

ויש שאמרו עירובין הוא העיקר כי הלכות שבת כהררים התלויים בשערה (חגיגה דף י" ע"א) והאיסור חמור מאוד.

ויש אמרו מקוה היא העיקר להשגיח שהמקוה תהיה כשרה בלי שום חשש, כי אם יסוד בנין האדם הוא חס ושלוש בלי כשרות קשה לו מאוד להתגבר על הרע רחמנא ליצלן.

ואחר זה אמר להם מרן הריבש"ט ז"ל בזה הלשון, תיתי לי כי בעת הזאת פלפלו גם כן במתיבתא דרקיע איזה מהם עיקר ואמרו כמר וכמר. והסימן הוא במקרא (חבקוק ג') בזע"ם תצעד ארץ ר"ת "ז'ביחה, "ע'ירובין, "מ'קוה, כל אלה הם יסוד הארץ. עד כאן לשונו.

ראשי הגולה שהשפעתם מגיעים לכל העולם נתפסים על כל העולם מפני גודל כח השפעתם במחאה

"אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נתפסים על כולי עלמא. א"ר חנינא מאי דכתיב "ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו" אם שרים חטאו זקנים מה חטאו, אלא אימא על זקנים [פ"י סנהדרין] שלא מיחו בשרים.

(שבת נד:)

מי שבידו לשפוט ואינו שופט נענש

רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל אתאי ההיא איתתא קא צווחה קמיה ולא הוה משגח בה אמר ליה לא סבר ליה מר אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה אמר ליה שיננא רישך בקרירי רישא דרישיך בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב בית דין דכתיב בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליהם וגו'.

(שבת נה.)

רישך בקרירי: אני שאני רבך איני נכוה אבל מר עוקבא שהוא ראש לי ולך ואב בית דין יכווה בחמין.

דכתיב בית דוד וכו'. לא ענש אלא מי שבידו לשפוט.

מסירות נפש למנוע להחטיא את ישראל גורם שיעשו ניסים על ידו

אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא. ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנווי בשני דרב יהודה כולי תנווי בנזיקין הוה. ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה. כי הוה שליף חד מסאניה

אתא מטרא. ואנן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם. אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם. כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא. סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה. אגלאי מילתא דכותית היא. שיימוה בארבע מאה זוזי. אמר לה מה שמך אמרה ליה מתון. אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא. (ברכות כ.)

רב ומורה החביב על עדתו אינו סימן יפה

צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא לאו משום דמעלו טפי אלא משום דלא מוכח להו במלי דשמיא. (כתובות קה:)

צדיק גמור שאינו מוחה הרי צדיק שאינו גמור ונענש בעון זה

בגמרא עבודה זרה (דף ד' ע"א) אמר רבי אבא בר כהנא מאי דכתיב חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע, ולא והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע. בצדיק שאינו גמור אבל צדיק גמור לא, והכתיב וממקדשי תחלו, ותני רבי יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה מאלף ועד תיו, התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוי להו כצדיקים שאינם גמורים עד כאן לשונו.

תלמידי חכמים מתים בקצירת ימים על שאינם נוקמים ונוטרים כנחש על דברי תורה ויראת שמים. (אבות דרבי נתן פרק כט)

אסור לו לדיין רב מורה ומנהיג לירא מפני איש באמירת תוכחה

בספרי פרשת דברים "לא תגורו מפני איש" וזה לשונו: לא תגורו מפני איש שמא תאמר מתירא אני מאיש פלוני

שמא יהרגני, שמא יהרוג את בני ביתי, שמא ידליק את גדישי, או שמא יקצוץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש עד כאן לשונו, (הובא במגדול עוז).

הקדוש ברוך הוא העמיד את שם ועבר שיהיו מוחין ומתרין בדורם

ברבה פרשת וירא (סימן נב) על הפסוק "ויהי כאשר התעו אותי אלקים מבית אבי" וזה לשונו: א"ר חנין הלואי נדרוש הדין קריא בתלת אפין וניפוק ידוי בשעה שבקשו אומות העולם להזדווג לי עד שאני בבית אבי נתקיים עלי הקדוש ברוך הוא ובשעה שבקשו אומות העולם להתעות אותי נגלה עלי הקדוש ברוך הוא ואמר לי לך ובשעה שבקשו אומות העולם לתעות מדרכיו של הקדוש ברוך הוא העמיד להם שני גדולים משל בית אבא שם ועבר והיו מתרין בהן עד כאן לשונו.

ובילקוט על הפסוק הנזכר לעיל (סימן צ"א) כתב וזה לשונו: ובשעה שבקשו אומות העולם להתעות אותי מדרכיו של הקדוש ברוך הוא העמיד להן הקדוש ברוך הוא שני גדולים משל בית אבא כגון שם ועבר והיו מתרין בהם עד כאן לשונו.

מי שהיה בידו למחות ולא מוחה הגם שלמד ולימד ושמר ועשה הרי זה בכלל ארור ונקרא רשע

למד אדם ולימד, ושמר ועשה, והיה סיפק בידו למחות ולא מיחה הרי זה בכלל ארור אשר לא יקים וגו' לא למד אדם ולא עשה ולא שמר ולא למד לאחרים ולא היה סיפק בידו למחות ומיחה הרי זה בכלל ברוך.

(ויקרא רבה כה)

חובה על רבני הדור לעמוד נגד פרצת הדור

במדרש רבה רות ויהי בימי שפוט השופטים וזה לשונו: (יחזקאל י"ג) כשועלים בחרבות נביאיך ישראל היו מה השועל הזה מצפה בחרבות לכשיראה בני אדם לאיזה צד יהי בורח כך כשועלים בחרבות נביאיך לא עליתם בפרצות כמשה, למי היה דומה משה רבינו לרועה נאמן שנפלה גדר סמוך לחשכה עמד וגדרה משלש רוחותיה נשתייר פרצה ולא היה לו שעה לגדרה ועמד הוא בתוך הפרצה, בא ארי ועמד כנגדו, בא זאב ועמד כנגדו, אבל אתם לא עמדתם בתוך הפרצה כמשה, שאילו עליתם בפרצות כמשה הייתם יכולין לעמוד במלחמה ביום אף ד' עד כאן לשונו.

(ועיין בילקוט יחזקאל קפיטל י"ג)

הפירצה באה מהגדולים

בבראשית רבה (פרשה כ"ו) וזה לשונו: בני אלקים רבי שמעון בן יוחאי קרא להון בני דייניא, תני רבי שמעון בן יוחאי כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה, כומרניא גונבין אלהיא מאן מומי ביה או מאן מקרב עד כאן לשונו. [פי' המתנות כהונה משל בהכומרים שהם כהני עבודת כוכבים גונבים עבודת כוכבים ומראים שאין בה ממש. מי ישבע שוב בה או מי יקריב אליה קרבן].

אברהם אבינו אינו מניח להקדוש ברוך הוא וממשיך להוכיח בני דורו

בשוחר טוב (קפיטל קי"ח) על פסוק "מן המצר קראתי" וזה לשונו: חמשה צדיקים עמדו בעולם נח ועבר ושם ואשור ואברהם, נח לא הקפיד לעבור אלא עמד ונטע לו כרם, שם ועבר הטמינו את עצמן, אשור אמר היאך אני דר בין שני רשעים הללו הלך לו, שנאמר מן הארץ היא יצא אשור, אברהם צדקתו עומדת לעד אינו מניח להקדוש ברוך הוא ואף

הקדוש ברוך הוא לא הניחו שנאמר אני ד' אשר הוצאתיך עד כאן לשונו.

הקדוש ברוך הוא מעמיד נביאים בגלות שיוכיחו את העם ויחזירם למוטב

בתורת כהנים פרשת בחוקתי והבאתי אותם בארץ אויביהם וזה לשונו: זו מדה טובה לישראל שלא יהיו ישראל אומרים הואיל וגלינו בין אומות העולם נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא אני מעמיד נביאי עליהם ומחזירן אותם למוטב תחת כנפי ומנין שנאמר והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות האדמה אלא חי אני נאום ד' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם על כרחכם שלא בטובתכם ממליך אני מלכותי עליכם, עד כאן לשונו.

הצדיק צריך למחות ולהתבזות ולסבול הכאות מישראל על כבודו יתברך שמו

אמר לה הקדוש ברוך הוא (למידת הדין) הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים (ולפיכך הצדיקים נצולין). אמרה לו היה בידם למחות ולא מחו. אמר לה גלוי וידוע לפני שאם מחו בהם לא היו מקבלין מהם. אמרה לו אם גלוי וידוע לפניך לפניהם מי גלוי ולפיכך היה להם למחות ולהתבזות על קדושת שמך ולסבול הכאות מישראל.

(מדרש תנחומא תזריע ט)

אין להחניף לשום איש בתוכחה

בתנחומא פרשת שופטים וזה לשונו: מעשה באחד שהיה לו דין עם מלך ממלכי בית חשמונאי ועמד לפני ר' שמעון בן שטח אמר ליה אין יש לי אצל המלך אמר ר' שמעון בן שטח להם לאותן דיינים שדנין עמו אם משגר אני בשביל המלך אתם מוכיחים אותו אומרים לו הן שגר בשבילו בא

ונתנו את כסאו וישב בצד שמעון אמר ליה שמעון בן שטח עמוד על רגליך ותן את הדין אמר ליה וכי דנין את המלך פנה לימינו כבשו הדיינין את פניהם בקרקע לשמאלו כבשו פניהם בקרקע בא המלאך וחבטן בקרקע עד שיצאה נשמתן מיד נזדעזע המלך מיד אמר ל"י שמעון בן שטח עמוד על רגליך ותן את הדין שלא לפני אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם שנאמר [דבר"י י"ט] ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ד' מיד עמד על רגליו ונתן את הדין **לכך צריך שיהיו הדיינין נוהגין אימה בעצמן והבעלי דינין נוהגים אימה בעצמן כביכול להקדוש ברוך הוא הם דנין שכך אמר יהושפט לדיינין כי לא לאדם תשפוטו כי אם לד' [ד"ה ב' ט'] עד כאן לשונו. (ומעשה זה הובא גם כן במסכת סנהדרין דף י"ט ע"א קצת בלשון אחר).**

קח את כל ראשי העם והוקע אותם, בראשי העם תלה על שלא מיחו בבני אדם.

(תנחומא בלק יט)

עוונות ישראל וחטאתם תלויים בראשי דייניהם

בילקוט (יחזקאל סימן שמ"א) וזה לשונו: בן אדם צפה נתתיך באמרי לרשע הה"ד ואשימם בראשיכם אם שמרתם את התורה הרי ראשיכם שמורים ואם לאו אינם שמורים **מלמד שאשמיהם של ישראל תלויים בראשי דייניהם** עד כאן לשונו.

בילקוט דברים (סימן תת"ב) "ואשימם בראשיכם" וזה לשונו: **דבר אחר אם שמרתם את דבריכם הרי ראשיכם שמורים ואם לאו אינם שמורים מלמד שאשמיהם של ישראל תלויים בראשי דייניהם וכן הוא אומר "בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל באמרי לרשע וגו' ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו" וגומר, עד כאן לשונו.**

**כשאין הגדולים עושים מה שמוטל עליהם
אשמת ישראל תלויה בראשם**

כשישראל נשמעין לגדוליהן ואין הגדולים עושים צרכיהן
אשמה תלויה בראשיהן של גדולים, ואם לאו,
תלוי בראשי עצמן. וכשאין הגדולים עושין צרכיהן, מה כתיב
"ד' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו" וגו' עד כאן לשונו.

**צדיקים ומנהיגים שבדור צריכין למחות
ולהתבזות ולסבול הכאות מישראל**

בתנחומא פרשת תזריע כתב וזה לשונו: אמר לו הקדוש
ברוך הוא לגבריא לך ורשום על מצחן של
צדיקים תיו של דיו כדי שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה וימותו
מיד ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהם
מלאכי חבלה נכנסה קטיגוריי לפני הקדוש ברוך הוא אמרה
לפניו רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הקדוש
ברוך הוא הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים **אמרה**
לו היה בידם למחות ולא מיחו אמר לה גלוי וידוע לפני שאם
מיחו בהם לא היו מקבלין מהם, אמרה לפניו רבונו של עולם
אם לפניך גלוי וידוע, לפניהם מי גלוי, לפיכך היה להם
למחות ולהתבזות עבור קדושת שמך ולקבל על עצמם ולסבול
הכאות מישראל כמו שהיו הנביאים סובלין מישראל שהרי
ירמיה סבל כמה צרות מישראל וישעיה כמו כן דכתיב (ישעיה נ')
"גוי נתתי למכים ולחיי למורטים" ושאר הנביאים, **מיד חזר**
הקדוש ברוך הוא ואמר למלאכי חבלה זקן ובחור ונשים וטף
תהרגו למשחית עד כאן לשונו.

**הצדיקים צריכים למסור נפשם
על קדושת השם שלא יחטא הדור**

ובילקוט יחזקאל מוסיף על זה: קפצה קטיגוריה לפני
הקדוש ברוך הוא ואמרה רבונו של עולם מפני מה

אתם חס עליהם, איזה מהם נפצע מוחו עליך, איזה מהם נתן נפשו על קדושת שמך, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא יפה למדה קטיגוריא הדא הוא דכתיב "וממקדשי תחלו" עד כאן לשונו.

(ילקוט יחזקאל קפיטל ט' סימן שמ"ט)

רב המחניף ואינו מוכיח ראוי שכל הקללות שבתורה יבואו עליו

רב המחניף למי שמלא עוונות בשביל בצע כסף שבידו ואומר לו "צדיק אתה" ראוי שיבואו עליו כל הקללות שבתורה, אבל מי שמוכיח חבירו שיחזור בו נוטל ברכות אותו המתוכח **אם קבל עליו וחוזר בו גם הוא מקבל ברכות.**

(ילקוט דברים תשצג)

אסור לרב לעצור ולהמנע מלומר דבריו

לא תגורו מפני איש אל תכנס דבריד מפני איש, שלא תירא מפני פלוני שלא יהרג את בנך, ושלא ידליק את גדישך, ושלא יקוץ נטיעותיך, כי המשפט לאלקים.

(ילקוט)

נח היה מוחה בדור המבול לכך נקרא איש צדיק

בבראשית רבה (פרשה ל' פסוק ז) וזה לשונו: איש כל מקום שנאמר איש צדיק מומחה, שכל ק"כ שנה היה נוטע ארזים וקצצן אמרו ליה למה כדין, אמר להון כן אמר מארי דעלמא דהוא מייתא מבולא על עלמא א"ל אין איתא מבולא, לא אתא אלא על ביתי דההוא גברא, הדא הוא דכתיב "לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל", אמר ר' אבא בר כהנא כרוז אחד עמד לי בדור המבול זה נח תמן אמרין כרוז ליה לפיד ליה בוז, שהיו מבזין עליו, והיו קוראין ליה ביזיא סבא, עד כאן לשונו, הרי שרבותינו אמרו שהי' מוחים בדורם.

וכן מובא במדרש רבה (איכה ב') וזה לשונו: והכו אל תחוס

עינכם ואל תחמולו בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו, והאיך זה. אלא באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבון העולם, **איזה מהן נהרג על שמך, איזה מהן נפצע מוחו על שמך, איזה מהן נתן נפשו על שמך, עד כאן לשונו.**

כשמנהיגי הדור וראשיו רואין דבר עבירה והופכין פניהם ממנו, גם הקדוש ברוך הוא עושה להם כן

ברבה איכה בפסוק "ויצא מבת ציון כל הדרה היו שריי כאילים" וזה לשונו: רבי סימון בשם ר' שמעון בר אבא ורבי שמעון בן לקיש בשם רבי יהושע, מה אילים הללו בשעת שרב הופכין פניהם אלו תחת אלו **כך היו גדולי ישראל רואין דבר עבירה והופכים פניהם ממנו, אמר להם הקדוש ברוך הוא תבא שעה ואני עושה לכם כן עד כאן לשונו.**

המנהיגים צריכים להוכיח גם כשמבזים אותם ומלעיגים עליהם

ותוכחתי לא אביתם. זה ירמיה שכל תוכחה ותוכחה שהיה מוכיח את ישראל היו מבזין אותו ומלעיגים עליו. אמר להם ירמיי חייכם [עתיד] יום לבא, כשם שהייתם מלעיגין עלי ומשחקים בי, לשחוק ולהלעיג עליכם, מנין ממה שכתוב אחריו גם אני באידכם אשחק וגו'.

(מדרש משלי פ"א פל"ב)

מי שאינו מוחה עובר על ג' לאוין

מי שרואה עוברי עבירה ואינו מוחה עובר בשלשה לאוין. (זוהר הקדוש, חלק א', דף רל"ט:)

ענשים ופגעים קשים ומרים למי שאינו מוכיח

מי שבידו להוכיח ואינו מוכיח נלקה בצרעת. (זוהר הקדוש, חלק ג', דף מו:)

הצדיק שנתפס בעון הדור הנגעים באים על פניו

מובא בזוהר הקדוש: מי שהקדוש ברוך הוא מיסרהו בנגעים שתחת בגדיו הם יסורים של אהבה, אך אם הם בפניו לא של אהבה הם, זולת אם נתפס בעוון הדור, שהיה בידו למחות ולא מיחה, אז אף אם הוא צדיק גמור מייסרו הקדוש ברוך הוא בעוון הדור, שהנגעים באים על פניו.

שכר המקנא לכבוד השי"ת

כל ההוא בר נש דמקני לה לקודשא בריך הוא לא יכיל מלאכא דמותא לשלטא בה כשאר בני נשא.

(זוהר הקדוש, חלק ג, דף כט:)

צדיק אינו נותן שינה לעיניו

הצדיק אינו נותן שינה לעיניו ביום ובלילה עד שמוכיח הרשעים ומביאם שישובו בתשובה.

(זוהר הקדוש, חלק א, כ:)

אברהם מודיע שיש מנהיג בעולם שיצרו ומנהיגו בוויכוחים הוכחה אוסף אסיפות ודורש לפנייהם מחבר ספרים מעמיד ישיבות וראשי ישיבות עד שמחזיר האנשים לדרך האמת

ברמב"ם פרק א' מהלכות עכו"ם (הלכה ג') וזה לשונו: בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו כיון שהכיר וידע התחיל לשוב תשובות על בני ארץ כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לא-לוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם א-לוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד

והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ד' א-ל עולם וכיון שהיה העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו וישב יצחק בגרר מלמד ומזהיר ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם עד כאן לשונו.

הרב צריך לסבול ולהוכיח

כתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ח"ג פרק כ"ט) בדבר מה שהיה לאברהם אבינו עליו השלום עם בני דורו, וזה לשונו שם באמצע הדברים: אין ספק אצלי שהוא עליו השלום כאשר חלק על דעת בני אדם כולם, שהיו מקללים ומגנים ומבזים אותו התועים ההם, וכאשר סבל הכל בעבור השם, וכן הדין לעשות לכבודו, עד כאן לשון קדשו. הרי שדייק הרמב"ם בלשונו הקדוש "וכן הדין לעשות לכבודו" כדי להורות לכל שאין זה מכח חומרא או מצד מדת חסידות רק מצד הדין יש לעשות כן לסבול ולהתבזות בעבור כבוד שמו יתברך.

הדיינים חייבים לריב את ריב ה'

הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק כ"ד הלכה ח') וזה לשונו: וכן יש לדיין לעשות מריבה עם הראוי לריב עמו ולקללו ולהכותו ולתלוש שעריו ולהשביעו באלקים בעל כרחו שלא יעשה או שלא עשה שנאמר ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלקים, עד כאן לשונו.

המנהיגים חייבים לסבול מאנשי דורם

הרמב"ם פרק כ"ה מהלכות סנהדרין (הלכה ב' כתב) וזה לשונו: "ואצוה את שופטיכם" זו אזהרה לדיין שיסבול את הציבור כאשר ישא האומן את היונק צא ולמד ממשה רבן של כל הנביאים כיון ששלחו הקדוש ברוך הוא במצרים ונאמר "ויצום אל בני ישראל", אמרו מפי הקבלה שאמר להם למשה ולאהרון על מנת שיהיו מקללים אתכם וסוקלין אתכם באבנים, עד כאן לשונו.

כהן משוח מלחמה מוכיח את אנשי המלחמה

בספר המצות (מצוה קצ"א) וזה לשונו: הוא שצונו שנמנה כהן שיוכיח לעם תוכחת המלחמה ויחזור מי שאינו ראוי לו להלחם או לחולשה בעבור שתהיה מחשבתו בענין יחייב לו מיעוט גבורה למלחמה והם ג' דברים שביאר הכתוב ואחר כך יכנסו למלחמה וזה הכהן נקרא כהן משיח מלחמה ויאמר בתוכחת הלשון האמור בתורה ויוסף על זה מאמרים יעוררו הלבבות למלחמה ויביאם לסכן את עצמם לעזור דת ד' לעבדו ולשמור מצותיו ולהנקם מסכלים המפסידים יושר המדינות והוא אמרו יתעלה כקרבכם למלחמה ונגש הכהן, עד כאן לשונו הזהב.

בית דין חייבים להעמיד שומרים שלא יבואו לידי עבירה

הרמב"ם הלכות יום טוב (פרק ה' כ"א) וזה לשונו: חייבים בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגגות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה וכן יזהירו בדבר הזה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו בין שלא יבואו לידי עבירה עד כאן לשונו.

רב המוכיח את הרבים עושה קורת רוח לפני קונו.

(תנא דבי אליהו רבה ג)

**דבר הלכה ומסור גם ביד הפריצים יש למחות
הגם שמזהירים שימירו דתם**

בתשובת הרדב"ז (חלק א' סימן קפ"ז) כתב וזה לשונו: שאלת ממני אודיעך דעתי באלו הפריצים העוברים עבירות ביד רמה ובשאט נפש וכשבאים לייסר אותם אומרים שימירו, האם נייסר אותם ולא נחוש או לא?

תשובה כל ימי אני מצטער על זה כי על כן תפוג תורה ואין כח לכוף את הרשעים ועל זה אני מתפלל בכל יום שלא תארע תקלה על ידי אבל מכל מקום אגיד לך דעתי בזה, לכאורה היה נראה לומר להניח אותם לעבור על קצת מצות כדי שלא יעברו על כל גופי תורה, תדע דהא כתבו המפורשים דכייפינן לגרש בטענת מאיס עלי כדי שלא תצאנה בנות ישראל לתרבות רעה הרי שאנו מתירין לגרש שלא מן הדין משום שלא תצאנה לתרבות רעה, אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח דאין מכאן ראיה כלל דבהך כפייה אין אנו עוברים על דברי תורה דכיון שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני אן סהדי דגמר בדעתו לגרש ברצון כדי לשמוע דברי חכמים וסמכינן אהך טעמא כדי שלא תצאנה לתרבות רעה, אבל להתיר דבר האסור כדי שלא תצאנה אין לנו וכל שכן שלא נתיר לעבור על שום מצוה מפני חששא זו, **ואם תאמר הא ניחא שלא נתיר אנו דבר של איסור, אבל לא נייסר אותו ולא נמחה בידו מפני חששא זו, הא ודאי ליתא שהרי כולנו עריבים זה לזה וקרא כתיב ואם העלם יעלימו וגו'.**

ותו שאם באנו לחוש לזה תתבטל התורה לגמרי כיון שיתפרסם הדבר שבשביל חששא זו אנו מעלימים עינינו מהרשעים, בני עולה יוסיפו לחטוא וירבה הגזל והחמס והניאוף וכיוצא בזה ולא מתקיים התורה אלא בשרידים, וכן

מצינו בכל דור ודור שמיסרים את הרשעים ולא חששו לחששא
 זו, ותו דכי היכא דקיימא לן אין מעבירין על המצות ואין
 מדקדקים אם זו קלה או חמורה כך אין מעבירין על העבירות
 אף על פי שזו קלה וזו חמורה, וכיון שמוטל עלינו לייסרו על
 עבירה זו שבא לידינו אין מעבירין עליה, ותו דכיון שהוציא
 אותו מפיו סופו לעשותו, וכן ראינו כמה פעמים שאף על פי
 שלא נייסר אותו הולך ופושע בלא סיבה, ולכן ראוי לעשות
 המוטל עלינו ואם יצא יצא **ואנחנו נושענו מערבותו שאין אנו
 עריבים במומרים** והכי משמע קידושין ע"ב ע"א ממאי דאמר
 רבינו הקדוש בשעת פטירתו בדרך נבואה דר' אחי בר' יאשיה
 שמתינהו להנהו דאקפי פירא בכוורי וחללו שבת ואשתמוד
 משום דשמתינהו, ואיכא למידק מאי אשמעינן תלמודא בהך
 מלתא ורבינו הקדוש גופי' למאי הלכתא ניבא דבר זה, אלא
 לאשמעינן דאפילו אם נראה לחכמים מפני שהם מנדין או
 מחרימים או מיסרים יצא לתרבות רעה לא יניחו בעבור זה
 מלדון ומלעשות כהלכה, ולפי הנראה לא היה שם חילול שבת
 מן התורה אלא מדרבנן מדשמתינהו ותו לא, ואפילו הכי לא
 חשש, כל שכן בנידן דידן שעוברים על התורה דודאי מוטל
 עלינו לקיים תורתנו ויהיה מה שיהיה אחר כך, ואף על גב
 שכתבתי כל זה להלכה, מכל מקום יש למנהיג הדור להיות
 מתון בדברים כאלה, לפי שאין כל האנשים שווין ולא כל
 העבירות שוות, הא כיצד אדם שהוא רגיל בעבירות ובוטח
 בעצמו בטענתו אין חוששין לו ויהי' מה, ונעמיד התורה, ואם
 אינו רגיל, וקרוב הדבר שישמע, ממשיכין אותו בדברים עד
 שישוב מעט מעט ואין ממהרין להענישו מפני התקלה וכן כל
 כיוצא בזה והכל לפי ראות עיני הדיין והמנהיג, ובלבד שיהיו
 כל מעשיו לשם שמים. עד כאן התשובה. [ועיין בספר חסידים סימן
 קפ"א].

הפריש הרב מאיסור תורה לדעה אחת אפילו בשוק

בשולחן ערוך יורה דעה (סימן ש"ג סעיף א') וזה לשונו: הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו מעליו מיד **ואפילו היה רבו** ויש אומרים דאם היה הלוש שוגג אין צריך לומר לו בשוק דמשום כבוד הבריות ישתוק ואל יפרישנו משוגג עד כאן לשונו.

חייבין להכנס בספק עונש מהשררה ולהחזיק הנידוי על שעבר בינו לבין קונו כדי להחזיק הדת והתורה

בשאלות ותשובות תרומת הדשן (סימן רע"ו) וזה לשונו: **שאלה** חכם נידה אחד בשביל שהלך עם חבירו בערכאות של גוים ולא רצה לדון עמו בדיני היהודים כי סמך על תקיפתו עם הערכאות שיזכה בוודאי לפניהם, וכאשר נידה החכם על ככה גרם עם השררה שגזרו בקנס חמור שכל מי שיחזיק נידוי על זה פלוני ילקה בכובד וחומר, מחוייבים הציבור לכנס בספק סכנה של עונש השררה שיחזיקו הנידוי ואולי יענשו או אין צריכין.

תשובה: יראה דלא מחוייבין ליכנס בסכנת עונש השררה בכהאי גוונא, והאריך וסיים וזה לשונו: אמנם נראה דוקא בכהאי גוונא שנתנדה בדברים שבינו לבין חבירו עבור עניני ממון וכהאי גוונא, שסוברין השררה שלהם הכח והממשלה לשפוט ולדון ולגזור ולצוות כרצונם, ואין כאן פריקת עול הדת והתורה אם הולך בתוקף ובאלמות עם חבירו, **אבל אם החרימוהו ונידוהו בשביל שעבר עבירות בפרהסיא בדברים שבינו לבין המקום ברוך הוא, כהאי גוונא מחייבין נפשינו ליכנס בספק עונש כדי להחזיק דתינו ותורתינו, ומשום קדושת השם, כדאשכחן פרק מי שמתו דר' אדא בר אהבה חזא לההוא גברא דהוי לבוש מלבוש כלאים סבר דישראל הוא קרעינהו מיניה בשוקא, וחשיב התם דמסר נפשו**

על קדושת השם, דמסתמא היה לו לירא מן הלובש ולא חש ומסר נפשיה, וצריך לתת לב לפי הענין עד כאן לשונו.

ביורה דעה סימן של"ד (סעיף מ"ח) וזה לשונו: אם נידוהו לאדם אחד על שעבר עבירה וגזר השר עונש על מי שיחזיק הנידוי חייבים ליכנס בספק עונש כדי להחזיק דתינו אבל אם נידוהו על דברים שבינו לחבירו כגון שהוליכו לערכאות אין אנו חייבים ליכנס בסכנת העונש עד כאן לשונו.

באין אפשרות למחות בוודאי שאסור להחניף

במסכת סוטה (דף מ"א ע"א) וזה לשונה: וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות, אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה. בגמ' ע"ב תנא משמיה דר' נתן באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כליה שהחניפו לו לאגריפס. בתוספות דיבור המתחיל אותו יום, וזה לשונו: ירושלמי תני ר' חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו, ותמוה הדבר לומר אם היה ראוי מדין תורה כיון דאמו היתה מישראל, ותירץ דלהיות מלך ישראל צריך להיות מאביו ואמו מישראל, וסיימו התוספות וזה לשונו:

וזהו היתה החנופה שמלך בזרוע שלא כדין תורה והודו לו והחזיקו בכך, **נהי שלא יכלו למחות** היה להם לשתוק לא להחזיקו, **וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקדוש ברוך הוא ועושה לעין של מעלה כאילו אינו רואה** עד כאן לשונו הזהב, ועיין במגן אברהם (סימן קנ"ו) בסופו שהביא דברי תוספות אלה שם בקיצור להלכה.

(מחנה חיים)

יחוס רק על כבוד ה'

מי שיושב על כסא הרבנות לא יחוס על עצמו, רק על כבוד ה' יהיו עניניו ולבו תמיד.

(שו"ת "כתב סופר" אבן העזר סימן מז)

משה הוכיח ויסר בפרהסיא במקום חילול ה'

בפרשת כי תשא על הפסוק "ויעמוד משה בשער המחנה" כתב הרמב"ן וזה לשונו: וטעם ויעמוד משה בשער המחנה דבק במה שאמר, **כי כיון שראה את העם שהיו לשמצה ולקלסה באויביהם, וזה חילול השם, עמד בשער המחנה וקרא בקול גדול מי לד' אלי והרג בפרהסיא כל עובדי עגל כדי שישמע הדבר בקמיהם ויתקדש שם שמים בהם תחת החילול שעשו עד כאן לשונו.**

עונשו החמור של הדיין שמסלק עצמו מלהעניש את החייב בדין

ברקאנטי פרשת משפטים על פסוק ואלה המשפטים וזה לשונו: הדין דין אמת לאמיתו ונתפש (כיצד). כגון דיין שמדקדק דקדוקין לזכות לרשע, דתנינא בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה, והדיין מסלק עצמו מלהענישו ומדקדק בענין הדין למצא פתח לזכות אותו מן הדין ממש, והוא דין (פי' והוא דין אמת לפי הדין אם לא שהשעה צריכה לכך, לבוש) **כשהקדוש ברוך הוא דן את העולם אותו הדיין נתפש עליו, ומסתלק מן העולם קודם זמנו, ואם לאו (פירש שלא נתפש הדיין עצמו. לבוש) עליו כתב לא נין ולא נכד בעמו כשעצמו אינו נתפש נתפש זרעו, עד כאן לשונו.**

אזהרות להמנהיגים שלא יעשה פשרות על חשבון התורה

בספר העקידה (שער כ' ומביאו גם כן בתשובת מחנה חיים חלק ב' אורח חיים סימן ה' באריכות עיי"ש) אחרי אריכות דברים על ענין

אם יש לבית דין להניח לעבור בפומבי חטא קל כדי שלא לגרום חטאים גדולים כגון איסור אשת איש כתב וזה לשונו :

ואני דנתי על זה פעמים רבות לפניהם ולפני גדוליהם והסברתי להם שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים או ברשות בית דין, חטאת יחיד הוא והוא בעונו ימות, על ידי בית דין של מעלה, או על ידי בית דין של מטה, וכל ישראל נקיים כמו שהיה עון פלגש בגבעה, אם היה בית דין שלהם מוסרין האנשים הרשעים ההם לבדם ביד ישראל, **ואמנם החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים, והדת ניתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זמה ועון פלילי וחטאת הקהל כולו, ולא ניתן למחילה אם לא בפורעניות הקהל, כמו שהיה בבני בנימין, על השתתפם בעון, והוא היה עון סדום כמו שביארנו, שהם ובתי דינן שלהם הסכימו, שלא להחזיק יד עני ואביון, ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם בנפשותם, משתעקר אות אחד מהתורה בהסכמת הרבים, ומי שלא יקבל זה בדעתו אין לו חלק בבניה ונחלה בתורת אלקית, אמנם מה שנגפו על זה ישראל פעמים עם שכבר למדו ז"ל מסמיכת הסיפור טעם מספיק והוא עון פסל מיכה אשר לא מחו וכו', עד כאן לשון העקידה.**

התבונן נא היטב באלו הדבורים שאין להתיר לעשות חטא קל כדי למנוע מלעשות חטאים גדולים, ולא כמו בדורותינו אלה בעונותינו הרבים אשר מהפכים דברי אלקים חיים ועושים פשרות ומוותרים הרבה גופי תורה, באמרם כדי להציל מעבירות יותר גדולות, ועל ידי זה ירדנו ירידה אחר

שכר פרשת נשא - פרק ל"ד ועונש צא

ירידה בעונותינו הרבים¹, אוי לנו מה שעלתה בימינו, ואין לנו להשען רק על אבינו שבשמים.

במה דורשים

צריך לדרוש מדברים שנכשלין בהם יותר מלדרוש להם פשטים.

(פרי חדש יורה דעה סימן פב)

תוכן דרשת הרב יהיה דברי מוסר

עיקר הדרשה צריך שתהיה ללמד את חוקי האלוקים ואת תורותיו... וגם להמשיך לב השומעים באגדה המדריכים ליראת השם למנעם מחטא לפניו יתברך שמו ובתשובה ולא יכון להראות את עצמו שהוא חכם ויודע לדרוש פסוק או מאמר בכמה פנים.

(ב"ח סימן ר"צ, ושירי כנסת הגדולה)

גדול הרודה עבריינים ומקיים לא תגורו יזכה למחיצת פינחס המקנא ורעה אליו לא תאונה.

(פתחי תשובה סימן שלד בשם בכור שור)

אמירת תוכחה דוחה סעודה שלישית

רב הדורש לעם חוקי האלוקים ולהכניס בלבבם יראת שמים ונתאחר לבוא לבית המדרש לא יניח הדרשה בשביל סעודה שלישית לפי שלימוד תורה ויראת שמים לרבים קודם לכל המצוות שבתורה.

(שולחן ערוך הגר"ז אורח חיים סימן ר"צ, ד)

מזה (מפינחס) ילמד האדם שיקנא את קנאת ה' צב-אות כשרואה איזה חילול השם או חילול התורה. ראה איך

(1) ראה מה שכתב בענין זה בשאלות ותשובות חות יאיר סימן קמ"א, וכן ב"שובת מהרי"א", "יהודה יעלה" חלק שני סימן ק"מ.

החזיק לו השם יתברך טובה וחנות וברית שלום, עד כאן לשונו.

(של"ה הקדוש בעשרה הלולים)

פרנס העוסק בצרכי ציבור אסור לו לסגף עצמו כי על ידי חלישותו יפסיד האחרים

בספר חסידים סימן תקכ"ז וזה לשונו: אדם שצריכים לו רבים אין רשאי לסגף עצמו^{II}. אם רבים לומדים לפניו או מליץ למלך ולשרים ולשופטים וכיוצא בהם^{III}, כי אם לא יוכל לדבר אז אחרים מפסידים.

על כל אחד מישראל לשמור שהמצוה לא תתבטל כללות החיוב היא על המצוות שלא יתבטלו בעולם מאיש ישראל צריכין לרדות במקל למנוע עושק ורשע וגם להוכיח בנועם דברי אהבה להטות בני אדם ליישר עקמומית הלב. ויזהר להיות נאה דורש ונאה מקיים ואז יכניס אהבת ד' בלב השומע. (דברים יא, כב).

"כי אם שמור תשמרון", צריך לדעת למה כפל לומר שמור תשמרון, עוד מה שמירה היא זאת... עוד ירצה לצוות על המצות שיהיו נשמרים בין ממנו בין מהזולת, והכונה בזה שלא

(I I) עיין ירושלמי דמאי (פרק ז' הלכה ג) ומגן אברהם סימן תקע"א סעיף קטן ב', ועיין תענית י"א עמוד ב' אר"ש האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה, ועוד שם: אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים, ועיין בשערי תשובה סימן תקנ"א סעיף ל"ו בשם תשובת הרשב"א ובש"ך יו"ד סימן רכ"ח סעיף קטן כ"ו שאם נדר להתענות ומתבטל מלמודו מותר להתיר אותו נדר וכן לשחוט ולבדוק ולהורות יש להתיר כי בכולם יש מצוה.

(I I I) עיין ירושלמי ברכות פרק ה' הלכה א' העוסק בצרכי צבור כעוסק בדברי תורה.

יאמר אדם די לי אם אשמור את עצמי לבל עבור על אחת מהמצות ואין עלי להצר על ביטול המצות מהזולת, לזה בא מאמר ה' שמור אתם תשמרון את מצות פירוש לבל יתבטלו מהזולת, ובנועם דברים אלו נתן טעם שחייב ה' לישראל בערבות, כי כללות החיוב היא על המצוה שלא תתבטל בעולם מאיש ישראל, ולזה כל שמתבטלת הרי נעשה פשיעה בינותינו, כי התורה לנו ניתנה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורשה (פסחים מ"ט:). ועל האדם חיוב שמירת ארוסתו לבל תהיה נעלבת מהזולת, כמו כן הדבר הזה אשה יראת ה' הקנו לנו מן השמים עלינו חיוב שמירתה לבל ישלחו ידם במה שאין התורה חפצה, וזה יהיה ע"י הכח אשר יהיה ביד המצטווים לרדות במקל ולמנוע עושק ורשע, גם להוכיח בנועם דברי אהבה וחיבה להטות לב בני אדם ליישר עקמומיות הלב, והוא אומרו לעשותה לאהבה וגו' ללכת בכל וגו' ולדבקה בו, פירוש מאמר לעשותה על דרך אומרים (יבמות ס"ג:). נאה דורש ונאה מקיים, גם אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו:). כל איש שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שהבא להזהיר בני אדם ולהטותם אל הדרך הישר צריך שיהיה הוא קודם לכן עושה את כל המצות, והוא אומרו לעשותה ואז יכניס אהבת ה' בלב שומע, והוא אומרו לאהבה פירוש פועל יוצא לשני שיפעיל פעולת אהבתו יתברך בלבנות בני אדם לבל ישלחו יד בתורת ה', ואומרו ללכת בכל דרכיו כלל במאמר כל דרכיו לוי אפילו דברים שאינם במושג בנבראים והוא על דרך אומרים ז"ל (בי"מ פ"ה). אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, ואמרו עוד ז"ל (סנהדרין י"ט:). כאילו בראו, וכפי זה מה ה' בורא ויוצר כמו כן המכניס אהבתו יתברך בלב עם ה'.

(אור החיים דברים י"א, כ"ב)

מוכיח שמשבח העולם הבא וממעיט העולם הזה צריך שיכיר הכרה חושיית בטוב העליון, וישיג גם כן השגת טוב העולם הזה, דבלאו הכי יאמרו הבריות אם היה טועם הנאת עולם הזה ותענוגיו לא היה ממאסו. וגם בענייני עולם הבא לא יאמנו דבריו לשכל הטבעי אם הוא עצמו אין דבריו אלא מפי האמונה. (דברים יא, כו).

"ראה אנכי נותן" וגו'. צריך לדעת למה אמר לשון ראייה על הדברים, עוד אמרו אנכי, עוד למה אמר לשון יחיד כיון שכל הפרשה כולה בלשון רבים נאמרה, ונראה שהכוונה היא כי לפי שבא להבחירם בעולם העליון ולהמעיט כל טובות עולם הזה, וכדי שיתאמתו אצלם הדברים צריך שהמוכיח יהיה בו ב' עניינים, א' שיכיר הכרה חושית בטוב העליון, והב' שהשיג השגת טוב עולם הזה וקנייניו, כי אם המוכיח יהיה מושלל מקנייני עולם הזה לא יאמנו דבריו למשיגי טובת עולם הזה כי יאמרו אין אומרים למי שלא ראה יבא ויגיד שאם היה טועם טעמי הנאות גדולת העולם הזה וקנייניו ותענוגיו לא היה ממאיסו ובוחר בזולתו ובזה לא יטו אזנם לקבל דבריו, גם הבא להפליג בטוב עולם הבא לא יוצדקו ולא יאמנו דבריו לשכל הטבעי כל שהוא עצמו אין דבריו אלא מפי האמונה והוא לא ראה ולא ידע, ולזה אמר מושיע ורב האיש משה ראה אנכי פירוש אלי תראו ותצדיקו ותשכילו להצדיק הדברים, כי הוא השיג להכיר טוב עולם הזה כי היה גדול מאוד וגבור ומלך ועשיר גדול כאומרם ז"ל (שבת צ"ב). ויפה דודי אף נעים גם בטוב העליון הכיר כי עלה שמים וטעם טעם עליון, ואחר שהשיג הכרה חושיות הכרת ב' דברים והשגתם אמר להם הדברים האמורים בענין כאשר אבאר, ואמרו ראה לשון יחיד כי ראייה זו כלן שוים בהכרתה כאיש א' שגלוי לכל השגת משה בעולם הזה ובעולם הבא.

(אור החיים דברים יא, כו)

הצדיק צריך לעשות למען העם שיחזרו בתשובה

לא תראה את שור וגוי. פרשה זו באה לרמוז בפרטות חיוב התוכחות שצריכין בני א-ל חי צדיקי עולם לעשות לעם ה', והן אלה צדיקים יקראו לצד מעלתם אחים, כמו שהעירותיך שכינוי זה הוא מדריגה היותר מעולה שבכל כינויים אשר יתכנו בהם יחידי עם, (שמות רבה נ"ב) ואותם צוה ה' כי תראה את שור אלה הם בני אדם שנמשלו כבהמות והם צאן קדשים ולזה קראם שור ושה, אחיך שהוא הקדוש ברוך הוא, ויחס לו שם זה להעיר אל מי מקדושיו הוא מצוה שהם הצדיקים כמו שכתבנו.

ואמרו נדחים על דרך אומרו (לעיל ד') "ונדחת והשתחווית להם" וגוי' **שהעובר פי ה' יקרא נדח**, ויצו ה' לבל יתעלם אלא ישיבם לאחיו הוא אלקי עולם וכפל לומר השב תשיבם, נתכוון כי מתחילה ישיבם לדרך הטוב ובזה יתקרבו אל אביהם שבשמים, והוא אומרו **תשיבם לאחיך**.

(אור החיים פרשת כו תצא פסוק כ"ב)

אלה דברי תוכחה דברים קשים דיבור משה רק לאלה הדיינים

עוד ירצה להגיד הכתוב שכל מי שנה שהיה משה רועה ישראל במדבר לא דבר להם קשות זולת אלה הדברים הוא שדבר קשות, והגם שמצינו שאמר להם (במדבר כ"י) שמעו נא המורים, **לא אמר דבר זה לכללות ישראל אלא לחלק א' שהיו מורים הוראה**, וכן אמרו בספר הזוהר, אבל לכל ישראל **לא דיבר קשות זולת אלה**, והוא מה שדקדק לומר אל כל ישראל פירוש אל כולם הוא שלא דבר קשות אלא אלה, אבל לקצתן ימצא שדבר קשות חוץ מאלה.

(אור החיים פרשת דברים)

רב צריך להוכיח בני עירו ולא יחשדם שישנאוהו על כך אלא יחזיקם בכשרות

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (כתובות קה:): האי צורבא מרבנן דסנו ליה בני מאתיה משום דמוכח להו במילי דשמיא. ומעתה יאמר החכם למה לי קנאה למה לי שנאה ותחרות עם זרע ישראל ואחדל מהוכיח ואהיה אהוב ונחמד לכולן, לזה נתחכם ה' וקודם שצוהו להוכיח, צוה לבני ישראל שלא ישנאוהו ואחר כך צוהו להוכיח, שהרי ישראל מוזהרים מה' לבל ישנאוהו. ואם תאמר ומי יערבנו לעם שלא ישנאוהו, וישמרו מצות לא תשנא, לזה אמר "ולא תשא עליו חטא" פירוש, **שלא יחשדם בחטא זה אלא יחזיקם בכשרות**. ואומר לשון יחיד לשלול החשד אפילו מיחיד שיחזיק כל איש ישראל שלא ישנאו בשער מוכיח, ובזה יוכיח ויחזור ויוכיח עד שיקבלו מוסרו.

(אור החיים ויקרא יט, יז)

לפקח על כל דרכי בני אדם שלא יפרצו גדרי התורה

המורם מכל האמור דיצא לנו מוסר השכל על כל רב ודין המושל בגבורתו בקהל עדתו להיות עיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם יחיד או רבים איש ואשה שלא יפרצו גדר התורה והמצוות

(אור החיים ויקרא יט, יז).

הדרוש של הרב בית המדרש הקהילה יהיה דברי תוכחה

עיקר הדרוש יהיה להזהיר להמון ישראל את כל תוקף פרטי העבירות שאדם דש בעקביו וענשן וכמה דינים שנכשלין בהם וכמו שכבר כתבו רבותא בתראי.

(החיד"א במחזיק. ברכה סימן רצ)

לגבי דין היושב על כסא ההוראה לא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין דאף שיודע שלא יקבלו על ספק המועט שיקבלו

חיובא רמי עלה להוכיח.

(אברהם אזכר למהרא"ף, דף כט, אות מ)

מוכיחי הדור להחזירם למוטב ממתיקין הדינים ומרבים שלום בעולם, אבל כשחס ושלום הרע של הדור גובר עד שמקלקל התוכחה והמוסר מזה נתקלקל שלום העולם ועל ידי זה נעשה גרוש חס ושלום ונעשה מחלוקת בעולם.

(לקוטי עצות ערך תוכחה)

יורה לבני אדם עבודת אלקים ויוכיחם

בחובת הלבבות שער הכניעה (פרק ו') וזה לשונו: והתשיעי שינקום מן הרשעים לכבוד הבורא, ואל תשיאהו מחילתו לבני אדם בצד עצמו, למחול בדברי האלקים, או למי שידבר בנביאיו וחסידיו וסגולתו, ואל ינהג בעושי בני אדם איש את רעהו, כמנהגו במחילתו להם בעשקם אותו, אך יציל העשוק ויעזור להוציא מיד העושק, כמו שכתב (ירמיה נ"ח) דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק, ואמר (איוב כ"ט) "ואשברה מתלעות עול". ויורה בני אדם עבודת האלקים, ויוכיחם ויכלימם, ויצום על הטוב ויזהירם מן הרע בידו ובלשונו כפי יכולתו, וימהר לקחת דיני האלקים ממי שחייב בהם, ולא יכנע ולא ישפל בזה, כמ"ש בפנחס (תהלים ק"ו) "ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם", עד כאן לשונו.

לפעמים רק החכם המוכיח שומע הבת קול שמעורר

לתשובה ועל ידי שאתה המוכח, שומע בקולו

כשומע בכרוז מלכו של עולם

"ונשמע פתגם" כבר ידעתם מה שאמר בזוהר (שמות ה, א; וע' אבות ו' ב): בת קול יוצאת בכל יום ומכרזת: 'שובו בנים שובבים!' (ירמיה ג, יד) ובת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה!" דקשה, למי מכריזים,

והלוא אין אנו שומעים כלום? אלא ודאי אף על גב דאיהו לא חזי, מזליה חזי, כמו שאמרו במסכת מגילה (ג, א). וכן הכא נמי, אף על גב דאיהו לא שמע, מזליה שמע, כדכתיב (תהלים קלט, יד): "נפלאים מעשיך" לשון כסוי, כמו (דברים יז, ח): "כי יפלא ממך דבר"; אפילו הכי, "ונפשי יודעת מאוד" (תהלים קלט, יד). וזהו שלפעמים מתעורר באדם רוח טהרה מקול הקורא לאוזן נשמתו, ומכל מקום לא יזכה לזה רק השומע בקול החכם המוכיח. והיינו דכתיב (שם יא, יא): "והיה אם שמוע תשמע", כלומר: אם תשמע למוכיח באוזן בשר, תזכה לשמוע באוזן הלב כרוז מלכו של עולם. והיינו: "נשמע פתגם המלך" שעל ידי רוח הקודש ידעו בסיני זה הענין, ואמרו: ודאי שנשמע קול מוכיח, לפי שאז נזכה לשמוע פתגם המלך.

(שבט מוסר פרק י"ט)

כשהמנהיג מוכיח לא ידבר רע על ישראל ומשה רבינו עליו השלום נענש על זה

יהא אדם זהיר שלא לדבר דלטורין על ישראל; אפילו ישראל אינן עושים רצונו, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לדבר עליהם דבר טוב. וראיה מפורשת מאליהו הנביא, כדאיתא בדברי רבותינו ז"ל (שיר השירים א, ו), ומגדעון (ילקוט שופטים סב, בשם ילמדנו) וכל שכן שירגיל אדם עצמו במידה זו, לדון את חבירו לכף זכות לעולם. ואפילו בתוכחה יהיה נזהר מלדבר שמץ רע על ישראל, שעל ידי שאמר משה רבנו, עליו השלום לישראל (במדבר לב, יד. ועיין ילקוט ראובני כאן): "תרבות אנשים חטאים", יצא ממנו בן בנו שנעשה עבד לעבודת אלילים. וכן גם כן הובא בספר החסידים (סימן קלז) באזהרה גדולה על זה.

(שבט מוסר פ"כ)

צדיק דווקא יכול להוכיח וגו', ולא אדם שאינו צדיק

נקרא 'מוכיח', על שם שהוא דוקא יכול להוכיח, **משום שדבריו נשמעים** (ברכות ו, ב), לפי שהוא מנוקה מכל חטא, וכשאומר: טול קיסם מבין שניך, אינן יכולים לומר לו: טול קורה מבין עיניך (ערכין טז, ב). מה שאין כן שום אדם שאינו צדיק, שאין יכול להוכיח, לפי שאין דבריו נשמעים באמרם: טול קורה מבין עיניך.

(שבט מוסר פרק ל"ט)

הרב אינו יכול להסתפק בזה שיש ספרי דינים ומוסר

האליהו רבא הליץ על הדרשנים, דהבעלי בתים כבר יש להם ספרים שמתוכם ילמדו דינים ומוסר ואין צריך לדרוש ולהגיד להם, ועם האדון הסליחה, כי מה דעות יערוך קורא מן הספר ללשוונותם לאיש על העדה המוכיח ומזהיר מה שעוברין עליו ואף זו מן התוכחות שלא למדו ספר או אינם מקימים.

(חיד"א מחזיק ברכה סימן רצ)

לוקים מאה מכות

בספר הפנים (דף כד, אות מה) מחא מאה עוכלי בעוכלי **על ראש הרבנים המתעצלים מלתקן פרצה זו על ידי תוכחה תדירית.**

מצות התוכחה היא חובה מכופלת על הראשים והמנהיגים החתם סופר ממשיל משל על זה:

בעת התחילו הפריצים להתבצבץ (בעיר פרעשבארג) עד שהתגברו והלכו מאד מאד, פתח החתם סופר ז"ל דברי תוכחת מוסר להשרידים אשר ה' קורא עליהם והמשל הזה אמר בדרשה אחת על אלה פורצי גדר כבזמנינו: "מלך אחד היה לו בת אשר נפלה למשכב בחולי גדול, ומיד שלח אחרי אבירי הרופאים של בית המלך, אחרי הימים כאשר המלך הלך לבקר

את בתו החולנית מצא אחד מן הרופאים עומד לפני חדר משכבה מזוין בכלי זין, וילך אחת הנה ואחת הנה כאחד מאנשי מלחמה, שאל אותו המלך מה טיבו של דבר זה, אמר לו על משמרת אדוני המלך אני עומד, הלא צוית אותנו שנהיה על ביתך להשגיח ולשמור מזג הבריאות של בית המלך ועתה כאשר שמענו וראינו שנפלה בתך לחולי גדול כל זמן שהיה מחשבה אצלינו שאפשר להביא לה מזור ותרופה היינו מחשבין ועושין כל דאפשר להיות לה רפואות תעלה, אמנם כעת אנו מבינים ויודעים שהחולי הזה אשר נפל על בתך אין לו רפואה בדרך הטבעי ואנושי לעולם, ואף גם שהחולי הזה טבעי שמדבק עצמו לכל המקרב אליו, ומעפש את האויר עד שכל השואב אותו האויר הוא בסכנה גדולה, ומתייראין אנו ודואגים על כל הנשאר לבית המלך שלא ישלוט במ החולי הזה חס ושלוש על ידי התקרבות אל חדר משכבה. על כן הסכמנו יחד להיותנו שומרים הפתחים למחות בכל תוקף ועוז שאל יבא אחד מבני בית המלך אל חדרה, ואל יקרב אל פסח ביתה".

זה המשל הנמשל אמר רבינו ז"ל על כל איש מישראל מוטל מצות תוכחה כדאמר קרא הוכח תוכיח וקל וחומר על הראשים המנהיגים והם ממונים על בית מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לשמור מזג בריאת בניו מה שנוגע לנפשם ולשמור נשמותם שלא תכלנה ולהזהירם ולומר להם זה הדרך לנו בה לחיי עולם (זוהר דעת דף נ"ט).

מוסר השכל לרבנים מנהיגי הדור לעמוד על המשמר ולפעול לתיקון הדור

"אשר נשיא יחטא" אמרו חז"ל אשרי הדור אם הנשיא מתוודה על חטאיו כי אנשים שזכו להיות גדולים ליהודים שקולם נשמע בכל המדינה או בכל המדינות, המה עומדים לנס לרבנים אשר אין גובה להם ומכירים ערכם שהם

רק שופטים ומורים לעירם, ואם הגיעה העת שיראו הריסות הדת וחרבן התורה או שנסוגו גבולי אמונה ונעקרו מסורות המנהיגים אשר בהם העמדו דלתים ובריחים בעד בית ישראל שימו יד לפה ולא ידברו מאומה כי כל איש ואיש יאמר בלבו מי אני ומה אנכי לפתוח בשער פי אם ארזי לבנון ואדירי התורה ישבו להם ולא יניעו שפתם ולא ידרכו קשתם בקול ד' בכת, אין זה אלא אחת משתים, שגדולי חקרי לב יבינו שאין זה הריסת הדת וחורבן התורה, או בחכמתם כי רב ידעו כי ארץ נתנה ביד רשעים ואין מידם מציל כי לא ישמעו לקול הקורא עם ד', גם אם הוא איש אשר כגובה ארזים גבהו ועל כן תפוג התורה, כי יש גבוה מעל גבוה וגבוה עליהם, ואם הנשיאים יחטאו, אז ירדו שאר (מנהיגים) [מנהיגים] עשר מעלות אחורנית זה אחר זה, כמחז"ל רבה ואתחנן (סימן רפ"ט) וזה לשונו: כרובם כן חטאו לי כבודם בקלון המירו (הושע ד') אמר רבי שמעון בר נחמני שכל מה שהגדולים עושים הדור עושה, כיצד: הנשיא מתיר ואב בית דין אומר הנשיא מתיר ואני אוסר. והדיינים אומרים אב בית דין מתיר ואנו אוסרים. והשאר הדור אומרים הדיינים מתירין ואנו אוסרים. מי גרם לכל הדור לחטוא? הנשיא שחטא תחלה עד כאן לשונו.

ולכן אשרי לדור שהנשיא מביא קרבן על חטאתו, ואם גברו הצרות ועתקו עונות שהנשיאים דעתם נוחה בזה שאין טוב אלא שתיקה, ולא לצאת חלוץ למלחמה להשיב לכל שואל מיד בזריזות ובשמחה על כל מנהג אשר רוצים הפושעים לשנות אז יורדים יתר הרבנים אחורנית עד שאבן מקיר תזעק על בית ישראל ועל עם ד' כי נפלו ברשת הפושעים והכופרים אשר אומרים ערו ערו עד היסוד בה מגלי טפח אפיקורסות ומכסים טפחיים המינות, ועל כן לא נתקררה דעת ישעיה בח"י קללות נמרצות עד שאמר ירהבו נער בזקן ונקלה בנכבד שזה יהיה ישועת ישראל שאם הזקן ישתוק לא ישתוק הנער

מלהגיד לעמו פשעו ואם הנכבד יכף עליו פיהו יפתח הנקלה פיו בשער אז יש לעמק עכור תקוה.

ועל כן בטחו בית ישראל בדי' ותתפללו שהגדולים יצאו למלחמה חלוץ לפני ד' ואם חלילה לא יעשה כן נחזק בעצמינו נער כזקן נקלה כנכבד ועלה כל איש מעירו כי עת לעשות לד' שלא יאבד תורה מישראל ואמונה מבית יעקב ומי שעשה נסים לאבותינו הוא יהי בעזרתנו מהיום ועד עולם אמן.

(שערי חיים שער ג)

**כשאין הרבנים מוכיחים על השכר והעונש תיכף מיד
כשרואים עבירה בסתר מגיעים לזה שהפושעים נהפכו
למנהיגי העם**

מדוי דברי בו לא אוכל להתאפק לדבר דבר על אופניו ושתים זו שמענו אשר אנחנו חטאנו או פשענו אם לא במרד ובמעל בכל זה נשכבה בבשתנו על כי לא דרשנו כמשפט את ד' אלקינו, אנו שואלים זה לזה על מה שעשה ד' ככה שעבדים עבדי תאוה משלו בנו רבים מתפרצים נגד אדונייהם המה הרבנים, ויתמהו איש אל רעהו מה חרי אף הגדול הזה שגוברים מצוקים על הארזים שפושעים וכופרים עומדים עלינו ונוטלים את רדידינו מעלינו. **הביטו! אנשים אשר מקדם לא היו באים בקהל ד' עתה המה הראשים ומנהיגים עלינו?** אך מה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק טוב מזה לאמור. **אבל אשמים אנחנו, אנחנו חטאנו פשענו ומרינו ואתה ד' לא סלחת.**

למה העשירים והנכבדים יורדים מטה מטה?

מי יאמר זכיתי לבי אם באו אליו אנשים בלאט לאמר לא טובה השמועה אשר שמענו על אותו עשיר או אותו נכבד אשר עשה בדרך רחוקה אדוני דרוש נא עליו ותדע כי פלוני אלמוני הוא מממרים את פי ד' אם לא השיב הרב להם החשו

החשו גם אני ידעתי גם ידעתי שיש ויש אשר קרוב ד' בפייהם ולבם רחוק ממנו, דעו למוכיחים ינעם לאמר לרשע צדיק אתה, אם לא העיז הרשע לעשות כזאת בעיר ולא זכר להאיש ההוא ולא פקדו בתוכחה למחות בידו והעביר אשמו מנגד עיניו.

וכיון שלא מיחה בו עשה אחר כך פשעו בחדרי משכבו, וכיון שלא מיחה בו עשה אחר כך בשאר חדריו, ואחר כך בחצירו, ואחר כך בבית חבירו, ואחר כך בסמטא, ואחר כך ברשות הרבים, ואחר כך נגד בית הכנסת, ובין המצרים נעשה האיש ראש הקהל, או גבאי צדקה, או גבאי חברא קדישא, או קאנגרעס דעפוטירטער, ולא יוכל הרב לדבר נגדו אם לא במסירת הנפש, כל המחניף לרשע נופל בידו.

על כן למודי ד' בעיר גועו, והפושעים גברו חיל, ונעשים אלופים לראש, ואז כאשר המה עומדים בראש לא יכרעו מפני הצדיקים וחסידי עליון ויתהפכו כחומר חותם כל איש צר ואויב יחרף וינאץ כל קדושי עליון.

ילקוט איכה (סימן תתקצ"ט) וזה לשונו : (ירמ' אמר היה צריה לראש ורוח הקודש אומרת ואת למדת אותם עליך אלופים לראש עד כאן לשונו) הנביא קונן אנא ד' למה הרעות כה לעבדיך, שצוררי הדת ואויבי אמונה יהיו הראשים על בית ישראל, והשיב הרוח הקודש מי עשה ככה הלא הצדיקים ואנשי מעשה החניפו לרשעים, כאשר פתחו שעריהם, ועמדו לפניהם בשבע כריעות ובשבע השתחויות, בחרו אותם לדעפוטירטען וראשי המדברים ולא בחרו בתלמידי חכמים וצדיקים אשר אוהבים ד' בכל לבנם ובכל נפשם, והא לכם אשר בחרתם, הלא הוא הנבחר מגבול צדיקים וישרים וחסידיים מי יפסול אותו שלא יהי מושל עליכם אחר כך. אבל אבותינו ורבותינו מדור דור מלפנים בישראל החכימו לגלות החנפים ורדפו אותם מדחי אל דחי למען לא יקומו רשעים בעדת צדיקים שלא יהי

משולח מן גבול צדק כי כלל גדול שלוחו של אדם כמותו, וד' יסלח לעמו על שגגתם אשר שגגו. **אני הגבר ראיתי בעני עמי על כן לא כחדתי מלהגיז בקהל רב, זכור ואל תשכח! וקבלו האמת!** וד' יחדש ימינו כקדם ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

(שערי חיים שער ד')

דברי התעוררות לענין מצות מחאה שאי אפשר לשום אדם לומר יצאתי ידי חובתי במחאה

יאמר נא ישראל מי האיש אשר יאמר זכיתי לבי טהרתי שהרימותי ידי אל ד' אם ראיתי מרעי כאח לי או משכני אשר יושב ממולי דבר פשע או פעולת רשע לא שמתי ידי למו פי אלא בהגיגי תבער אש ודברתי בלשוני והוכחתי בשבט פי, פעם רכות ופעם קשות, ופקדתי עליו חטאתו, ואם חם לבבו עלי ואמר מי שמך לאיש מוכיח מי נתנך להיות שופט עלי ולשמור עקבי ולהשמיע מוסרך לאזני, הכי לאב בית דין או לדיין או למגיד אשר שמת עיניך לנגדי לשמור צעדי, דע לך כי נואלת מאוד ואל תוסף שנית לכסלתך אל תפגע בי פן בפיפיות לשוני אצא לקראתך ונחמת באחריתך, ומכל אלה הדברים קשים כגידיים לא נתתי מתג ורסן לפי לעצור בעדי רק דברתי והגדתי לרעי ושכני דע לך גם אם רע בעיניך אשר שמתי עיני ולבי עליך לא אכלה שפתי מלדבר להתווכח על המעשים אשר לא יעשו בישראל **כי כן צויתי מפי ד' הוכח תוכיח את עמיתך גם מאה פעמים** רק אם אשא על שכמי אלה המכות אשר מבית אוהבי כפי חק ומשפט אז אהיה כאיש אשר אין בפיו תוכחות.

מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לאמור מלאתי ידי לד' לקיים מצות מחאה.

ואוי מיום הדין ואי מיום התוכחה בבוא עת מועד לכל חי וכי

יפקוד ד' על מעשי אנוש ועל פעולת אדם שיחופש וימצא כתוב: **צדיק זה חלל שבת, חסיד זה עבר על נדה, ירא אלקים זה עבר על נבלה וטריפה ושעטנז, קדוש זה עבר על איסור אשת איש**, וישתוממו כל אנשי אמונה וישאלו הלא צור תמים פעלו הכי נתחלף בין אוהב לאויב (הנה נשפט אתך על אומרך לא חטאתי) ויענהו ד' בסערה הלא היה בכחך למחות באיש פלוני אלמוני רשע מדוע לא זכרת אותו ולא פקדת עליו אשמו הרחק משכן רע אמרו בהתחברך עם רשע פרץ ד' את מעשיך צדיק ד' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, ואנן מה נאמר וסלחת לעונינו ולחטאתינו, וטהר לבינו לעבדך לזכות רבים אמן.

(שער חיים)

**אזהרה על המנהיגים שיהיו עיניהם פקוחות על
יחידי עירם שלא יצאו מן הדרך בשום מכשול
ועון ובפרט על ידי ריצוי כסף**

... "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך", ודרז"ל בסוף ברכות, "בכל מאדך", בכל ממונך. ואם כן אם בא יבא לידו דבר עבירה, ומכריחים אותו לעבור ואם לאו מקפחים פרנסתו, מוטב שיקפח פרנסתו ולא יהיה רשע לפני המקום. וכמו שמצינו במעשה הנורא דיוסף הצדיק זיע"א שאמרו בבראשית רבא (סוף סדר וישב), שאמרה לו אשת פוטיפר אני מקפחת ופוסקת מחייתך, השיב לה יוסף הצדיק, ה' נותן לחם לרעבים. **ואפילו אם בא יבא מידו למחות, כשמטילין הצבור איזה חרם ונידוי, והוא אינו רוצה לעזור ולמחות בעוברי עבירה, מחמת שמתפרנס מהם, הוא נתפס בעונם**, כמו שכתוב הרב בנימן זאב (סימן רפ"ב) וזה לשונו:

וההוא בר בי רב, דיש בידו למחות ואינו מוחה, בשביל שאומר שמתפרנס מהם, פשיטא שנתפס על אותו עון יעיין שם. כי מזה שמיע לן אזהרה גדולה, על ראשי עם קדש הרבנים, והבית דין והשוטרים בישראל, להיות עיניהם

פקוחות כל אחד על יחידי עירו, שיהיו עובדים את ה', ולא יצאו חוץ מן השורה בשום מכשול עון, וכל שכן בדבר היוצא מן הכלל כולו, כאותם ההולכים למינים על ידי ריצוי ופיתוי ברצי כסף, צריכים לעמוד על נפשם ולמסור עצמן על קידוש ה' לבל ידח ממנו נידח, ולא יהיה חס ושלום פירצה זאת בימיו שיאבדו מתוך הקהל נפשות רבות מישראל, ויעשה כל טצדקי, ברכות וקשות, ובעצה והמלכה ותפלה, לא-ל נורא עלילה, כי למינים אל תהי תקוה, וכולם כרגע יאבדו [דף לז] וה' אלקים הוא יעזור אותנו.

ונראה דלזה בא בכיון למינים אל תהי תקוה, אחרי ברכת השופטים, שהתפללנו השיבה שופטינו כבראשונה וכו', ואחרי סמוך, הוא ברכת המינים, כי למינים אל תהי תקוה, וכן אחריו מתחיל על הצדיקים ועל החסידים משען ומבטח לצדיקים, והוא כי הן אמת, כי כל ישראל בחזקת כשרים ואפילו רשע גמור אינו הולך למינים ברצון נפשו, כי אם בעבור בצע כסף, לזה אמר כי משען ומבטח לצדיקים, כביכול הקדוש ברוך הוא, והוא מזמין לו פרנסתו, והבוטח בה' חסד יסובבנו, וזה תלוי ביד השופטים שיהיו מרחיקים אותם. ולזה נסמכה ברכת שופטים עם למינים אל תהי תקוה, ומשען ומבטח לצדיקים בזה אחר זה להודיענו כדאמרן.

ומצינו במדרש רבי תנחומא סדר בשלח על פסוק עבור לפני העם, נראה מי סוקל אותך, התחיל לעבור, עמדו כל ישראל לפניו ונהגו בו כבוד ומורא. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה כמה פעמים אני מצוה אותך עליהם שלא תקפיד כנגדן, אלא תנהיגם כרועה הצאן, שבשבילם העליתי אותך, ובשבילם תמצא חן וחסד וחיים וכבוד לפני עד כאן לשונו. **נמצא דמר דאתריה, צריך לעמוד על נפשו לבל יכשלו עמו וצאן מרעיתו בשום מכשול ועון.**

(תוכחת חיים פרשת בחוקתי)

**אזהרה על ראשי העם שיהיו מתפללים תמיד שלא יכשלו
אנשי דורם בשום חטא, ובפרט בשלש עבירות
עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דם נקי**

ואביע אומר, שאם מצינו בדברי רז"ל שהזהירו הרבה על גדולי הדור להתפלל בעד אנשי דורם שלא תאונה אליהם רעה, שהוא שמירת וחיות הגוף כל שכן וקל וחומר שיש להם להתפלל תמיד כל הימים אשר לא יכשלו עם בני ישראל, בשום מכשול עון, כי מלבד כי כשרואהו חוטא בגלוי, **חייב להוכיחו ולמחות בידו מדין מצות הוכח תוכיח את עמיתך, ומדין כל מי שבידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס בעונו**, וכמו שכתוב בשבת (דף נ"ד), גבי פרתו של רבי אלעזר בן עזריה וכו' כמו שיעיין שם, עוד בה, **כי חייב להתפלל שלא יכשלו עם בני ישראל בעבירות** וכמו שכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל סוף סדר מסעי, "וישב בה עד מות הכהן הגדול" וזה לשונו: "ויתב בה עד זמן דימות כהנא רבא דרבי יתיה סגיא במשח דריבותא, ומטול דלא צלי ביומא דכיפורי בקדש קדשיא על תלת עבריין קשיין, דלא יתקלון עמא בית ישראל בפולחנא נוכראה ובגילוי עריותא, ובשדיות דמא אדם זכיא והוה בידיה לבטלותהון בצלותיה ולא צלי, מטול כן אתקנס למימת בשתא ההיא", עד כאן.

הרי מבואר, דמי שיכול [חייב] להתפלל על בני דורו שלא יכשלו בשום אחר משלושה עבירות, ומפני זה אנכי תיקנתי, בסדר עבודה יום הכיפורים, בין בתפלת כהן גדול, בין בתפלת השליח ציבור, שאומר אחריו להתפלל, שלא יכשלו עם בני ישראל בשום חטא ובפרט בשלושה עבירות גדולות, עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דם נקי יעיין שם, בסייעתא דשמיא.

ועוד צריך הרב הראש שלהם להתפלל תמיד בעד הצבור שלא יכשלו בשום חטא ועון, יען אמרו רז"ל והביאו רש"י בחומש סדר ויקרא על פסוק, "אם הכהן המשח יחטא

לאשמת העם" וזה לשונו: ופשוטו לפי אגדה, כשהכהן גדול חוטא אשמת העם הוא זה, שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל, יע"ש. ומאחר שכן כשיהיה הדור שלו זכאים, הוא סיוע גדול שלא יחטא הראש שלהם. ובלאו הכי קיימא לן, כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה. ובודאי, מאחר שאמרו רז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, הרי הוא צריך לתפלה זו שלא יחטא וכשמתפלל על הצבור הוא נענה תחילה.

(תוכחת חיים בחוקתי)

כל רב ודיין צריך להיות עיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם

המורם מכל האמור, דיצא לנו מוסר השכל, על כל רב ודיין המושל בגבורתו בקהל עדתו, להיות עיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם, יחיד או רבים איש ואשה, שלא יפרצו גדר התורה והמצוות. ולא זו בלבד, כי אם זיכהו ה' להיות מושל גם על שאר עיירות וכפרים היושבים תחת ממשלתו צריך להיות חוקר ודורש במעשה בני העיר. **ובפרט על השוחט ומלמד תינוקות**, וגם שיהיה במקום ההוא לפחות חכם אחד מורה הוראה לדעת מה יעשה ישראל וכבר כתבתי בעניותי בזה בספרי הקטן תורה וחיים (מערכת ד' ד"ה דירה) יעש"ב בס"ד. ובספרי הקטן נפש כל חי (מערכת ד' ד"ה דירה יעש"ב).

(תוכחת חיים ויקרא עמוד צז)

להוכיח הפרנסים והעשירים

יש מפרשים טוב לשמוע גערת חכם, שיש אנשים הנוהגים לחבר שירי שבח לגבירים ופרנסים, והללו קוראים בהם וחושבים שבאמת אנשים גדולים הם, ובודאי שאין ראוי לשבח אנשים שיש בהם מדות רעות. **וטוב יותר אילו שמעו גערת החכם שהיה מגלה להם חסרונותיהם.**

(מכלול יופי, מעם לועז קהלת)

הקדוש ברוך הוא כורת עמו ברית

כל מי שיש בידו יכולת למחות ומוחה ונוקם נקמות מהרשעים בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא כורת עמו ברית ולזרעו אחריו כמו שעשה לפינחס. (ראשית חכמה, שער הקדושה, פרק יב, בשם הר"י אבוהב זצ"ל)

הגאולה תלויה בדרשות תוכחה

ראו עיני ספר חזיונות כתובים באצבע מיד הקודש רבינו הרב חיים ויטל זצוק"ל בכתב ידו ממש ושם נאמר דרבינו האריז"ל היה מזהירו תמיד ובחלום ידבר בו שירבה דרשיו להוכיח לעם ולהחזירם בתשובה ובזה תלויה הגאולה, ואין קץ לשכרו

(מחזיק ברכה להחיד"א אורח חיים סימן רצ)

שכר גדול להמוחים

מי שמוחה לכבוד שמים אין מלאך המות שולט בו כשאר בני אדם (זוהר הקדוש חלק א' כט:). והקדוש ברוך הוא כורת עמו ברית ולזרעו אחריו כמו שעשה לפנחס (ראשית חכמה שעה"ח פי"ב בשם מהר"י אבוהב), וזוכה לחלקו של הקדוש ברוך הוא (תמיד כח.), וממשיך ברכות וטובות לעם (תמיד כח.), ויוצא מכלל ארור לכלל ברוך (ויקרא רבה כה), ניצול מכל גזירות קשות (ילקוט רות עה"כ וימת אלימלך) זוכה לבלות שנותיו בנעימים (אבות דרבי נתן פרק כ"ט) כשיש גזר דין על הכלל הוא ניצול (חומת אנך פרשת נח) וזוכה למלכות (סנהדרין קא:).



